

EGY RENDHAGYÓ KARRIER

Veglai Horváth Gáspár, a Magyar Kamara elnökének életútja¹

A Magyar Kamara 1531-es felállításától kezdve a Magyar Királyság egyik legfontosabb folyamatosan működő hivatala volt a 16–17. század során. A 16. század folyamán meghonosodott rendszer szerint a kamaraelnöki tisztségbe a Habsburg-uralkodók az egyházi elitből kiválasztott püspököket neveztek ki. A szekularizációs folyamatok keretében, ahogy a Magyar Kancellária esetében, úgy a Magyar Kamaránál is folyamatosan lecserélődtek az egyházi alkalmazottak.² Igaz a folyamat itt valamivel gyorsabb volt. A 16. század közepére már csupán az elnökök voltak egyháziak; egy rövid időszakot, Dessewffy János (1557–1561) kamaraelnökségét leszámítva a 17. század elejéig változatlanul egyháziak töltötték be a kamaraelnöki tisztséget.³ Az utolsó egyházi kamarai *praefectus* Szuhay István váci püspök volt, akinek a tizenötéves háború, valamint Bocskai István mozgalma alatti tevékenysége komoly indulatokat korbácsolt fel. A későbbiek során ez is jelentősen közrejátszott abban, hogy a Wesselényi-féle rendi szervezkedést követő zűrzavarban kinevezett Kollonich Lipótot leszámítva, világiakkal lett betöltve az elnöki pozíció.⁴

A kamaraelnökökről napjainkig Thurzó Ferencet (1520–1576) leszámítva, nem készült összefoglaló munka.⁵ Szerencsésebb helyzetben vagyunk a 17. századi *praefectus*okkal. Közülük Pálffy Pálról és Zichy Istvánról rendelkezünk bővebb ismeretekkel. Ugyanakkor ezek az ismeretek is általános jellegűek, illetve csak mellékesen veszik figyelembe a kamaránál kifejtett tevékenységüket. Pálffynál a legnagyobb figyelem nádorságára, az „esterházyista” csoportban betöltött szerepére, valamint

¹ Ezúton szeretném megköszönni Gecsényi Lajosnak, hogy felhívta a figyelmemet Veglai Horváth Gáspár rendhagyó karrierjére. Köszönettel tartozom mindazon kollégáknak, akik felhívták a figyelmemet egyes forráscsoportokra, valamint tanácsaikkal és meglátásaikkal segítették ennek a munkának az elkészülését.

² Fazekas István: A Magyar Udvari Kancellária és hivatalnokai a 16–18. században: hivatalnoki karrierlehetőségek a kora újkori Magyarországon. *Századok*, 2014. 5. sz. 1136.

³ Vö. Ember Győző: *Az újkori magyar közigazgatás története Moháctól a török kiűzéséig*. Budapest, 1946, 131.; Fallenbüchl Zoltán: *Magyarország föméltségei*. Budapest, 1988, 109–110.

⁴ Szuhay halálát követően hat elnök: Pethe László (1612–1617), Veglai Horváth Gáspár (1619–1624), Pálffy Pál (1625–1646), Lippay Gáspár (1646–1653), Majthény Mihály (1655), Zichy István (1655–1672) valamint két igazgató/adminisztrátor: Vizkelethy Tamás (1609–1611) és Rakoviczky György (1653–1655), látta el a hivatalvezetői feladatokat. Vö. Fallenbüchl: i. m. 109–110.

⁵ Gecsényi Lajos: A rejtélyes Thurzó: Thurzó Ferenc, a Magyar és az Udvari Kamara elnöke, 1549–1563. *Levéltári közlemények*, 2010. 1–2. sz. 3–31.

politikai szerepvállalására irányult.⁶ Ezt egészíti ki két nagyobb forrásközlés, amelyek Batthyány Ádámmal és Maximilian von Trauttmansdorffhoz írott leveleit gyűjtötték össze.⁷ Ezzel szemben Zichy István esetében néhány régebbi tanulmány áll rendelkezésünkre, amelyek nem különösebben tértek ki kamaraelnöki tevékenységére,⁸ az újabb kutatások pedig még gyermekcipőben járnak.⁹ A többiekre elsősorban találhatók adatok, amelyek összegzésére nem került sor. A már említett Thurzó Ferencet leszámítva nem készült modern kamaraelnöki életrajz. Ennek a hiátusnak a pótlása az elkövetkezendő időszakban mindenképpen szükség lenne, hiszen a Magyar Kamara vezetői a Magyar Királyság meghatározó politikusai voltak a 16–17. század folyamán.¹⁰

Jelen tanulmány ezt a hiátust igyekszik részben orvosolni. Az itt bemutatásra kerülő életrajz egy hosszú és aprólékos kutatómunka eredménye. Az összegyűjtött adatok alapján a 17. század első felének második világi kamaraelnöke, veglai Horváth Gáspár (1563?–1624) rendhagyó karrierjét mutatja be. Rendhagyósága elsősorban a három országon – Erdélyi Fejedelemség, Magyar Királyság és a *Rzeczpospolita* – átívelő életútjában, a főnemességbe való felemelkedésének menetében, valamint a Magyar Királyság egyik leginkább bizalmi pozíciójának elnyerésében állt. A kutatást nagyban nehezítette a források kis száma és azok szétszórtsága. Ezért a legnagyobb igyekezet ellenére is kisebb hézagok maradtak Horváth Gáspár életében, amelyek kitöltésére kevés esély mutatkozik a jövőben. A meglévő adatok azonban lehetőséget nyújtanak arra, hogy veglai Horváth életének fontosabb részeit rekonstruálhassuk, ezzel pedig képet kapjunk a 16–17. század fordulóján élt nemes úrról.

*

⁶ Péter Katalin: *A magyar romlás évszázadában*. Budapest, 1975, 51–59., 81–82., 88–103. Újabbban pedig Anna Fundarkova: *Egy királysági politikus és az erdélyi fejedelmi udvar a 17. század közepén: Pálffy Pál országbíró és nádor erdélyi kapcsolatai (1646–1653)*. *Századok*, 2008. 4. sz. 943–966.

⁷ S. Lauter Éva: *Pálffy Pál nádor levelei (1644–1653)*. Budapest, 1989; Anna Fundarkova: *Ein ugarischer Aristokrat am Wiener Hof des 17. Jahrhunderts: Die Briefe von Paul Pálffy an Maximilian von Trauttmansdorff (1647–1650)*. Wien, 2009.

⁸ Gróf Zichy István: *Adatok a XVII. századi magyar nemesség műveltségéhez*. In: *Emlékkönyv Berzeviczy Albert, a MT Akadémia elnökének tiszteleti taggá választásának harmincadik évfordulója alkalmából*. Budapest, 1934, 245–249. Uő.: *Adatok egy XVII. századi katolikus főúri család történetéhez. Öregebbik Zichy István gróf (1616–1693)*. In.: *Regnum egyháztörténeti évkönyv* 5. sz. Budapest, 1942–1943, 734–764.

⁹ Újabbban Zichy Istvánra: Károlyi Bálint: *Zichy István, a Magyar Kamara elnökének levelezése Holló Zsigmond szepesi kamarai tanácsossal 1670-ben*. In: *Doktoranduszhallgatók VII. és VIII. konferenciájának tanulmányai*. Szerk. Rózsa Sándor. Eger, 2020, /Konferenciák, műhelybeszélések XVII./, 37–52.

¹⁰ A későbbiekben terveim között szerepel a Magyar Kamara 17. századi elnökei életének és munkásságának feldolgozása akár monografikus keretek között.

A kora újkor századaiban felemelkedő új nemesi családok esetében sokszor igen nehéz vagy lehetetlen feltárni, honnan is származtak valójában. Nincs ez másként a veglai Horváthok esetében sem. Bár a család előneve „vegla” és vezetékneve is azt látszik igazolni, hogy horvátországi, azon belül is tengeremelléki, illetve szigetvilági eredetű lehetett, egyelőre azonban nincsenek ezzel kapcsolatban megnyugtató bizonyítékaink.

A veglai Horváth család középkori előzményeiről alig vannak információink. Erdély határán való megjelenésükre egy, a 15. század végén II. Ulászló király által kiadott oklevél árulkodik, amiben a király utasítja a kolozsmonostori konventet, hogy feltételezhetően dolgozatunk főhősének azonos nevű elődjét, valamint Sthelen Kiliánt (!) iktassák be a Bihar vármegyei Mihályfalva és Gyrolth (!) települések földesuraságába.¹¹ Mint látható, a kezdetek igen bizonytalanok. A rendelkezésre álló források sajnos nem visznek közelebb ahhoz, hogy pontosan meghatározzuk, honnan is származtak dolgozatunk főszereplőjének ősei. Az azonban bizonyos, hogy erdélyi térnyerésük időben kicsit későbbre, a 16. század első felére tehető. Ekkor elsősorban Belső-Szolnok és Doboka vármegyék területén, a Szapolyaiak és Martinuzzi György jelentős birtokokhoz juttattak délszláv származású családokat. A két vármegye területén ekkor telepedtek le a kentelki Perusithok, a kápolnai Bornemisszák, az atyafi Saffarithok, a váradi Korlatovichok és mások mellett a veglai Horváthok is. Az újonnan beköltöző horvát és szerb eredetű családok letelepedésének nagyban kedvezett az erdélyi nagybirtokok folyamatos felaprózódása. A folyamat eredményeképpen a 16. század során a két vármegyében jelentősen megnőtt a köznemesség létszáma. Ugyanakkor az is látszik, hogy a „jövevények” inkább Belső-Szolnok vármegyét részesítették előnyben, ezt jelzi, hogy Doboka területén sokkal több maradt a régi elem.¹²

A veglai Horváthok 16. századi térnyeréséről nagyon kevés információval rendelkezünk. Számos bizonytalan pont ellenére a szakirodalom és a források alapján arra következtethetünk, hogy a család Mohács évszázadában Belső-Szolnok vármegyében próbálkozott gyökeret verni. A század második felében erre a tényre utal, hogy 1582-ben Kecskéháta településbe iktatják be Szentmártonmacskási Macskási Ilonát gyermekeivel egyetemben. A látszólag lényegtelen beiktatás azért fontos, mert Macskási Ilona előbb Lepsényi Miklós felesége volt, majd annak halála után Horváth Jánoshoz ment férjhez, akitől gyermekei is születtek.¹³ Horváth Gáspárnak két fiútestvére is volt, György és Miklós, akiket ekkor szintén beiktattak

---

¹¹ II. Ulászló a Kolozsmonostori konventnek Buda, 1495. március 31. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL), Diplomatikai Levéltár, 27981.

¹² Jakó Zsigmond: Belső-Szolnok és Doboka magyarsága az újkorban. In: *Szolnok-Doboka magyarsága*. Szerk. Szabó T. Attila. Dés - Kolozsvár, 1944, 71-130., 73., 75.

¹³ *Politika és házasság. Menyegzőre hívogató levelek a 16. századi Erdélyből*. Sajtó alá rendezte Horn Ildikó, Kreuzer Anna, Szabó András Péter. Budapest, 2005, /TDI könyvek 2./, 97.

a birtokba, és akik az 1580-as évek elején már félárvaak voltak.¹⁴ A térségből még egy kisebb jószágról van tudomásunk, amit a veglai Horváth család birtokolt: Aranyosszentmiklós településnek 1592-ben már biztosan veglai Horváth Gáspár volt a tulajdonosa.¹⁵

Birtokállományuk alapján a veglai Horváthok nem tartoztak a legtehetősebb nemesi családok közé az akkor még csak alakuló Erdélyi Fejedelemségben. Dolgozatunk főhősének fiatal koráról szinte semmit sem tudunk. Mint fentebb megírtuk, 1582-ben már testvéreivel egyetemben félárvaak voltak. Iskoláztatásukról szintén nincsenek adataink, így csak feltételezhetjük, hogy valamelyik közeli iskolában tanulhattak. A veglai Horváthok felekezeti hovatartozását nehéz megállapítani. Ha elfogadjuk horvátországi származásukat, akkor szinte biztos, hogy kezdetben katolikusok voltak. A későbbiek folyamán nem zárható ki, hogy sok más családhoz hasonlóan a 16. század közepétől ők is – igazodva a fejedelmi udvarhoz – az unitárius egyházba tértek meg.¹⁶

Veglai Horváth Gáspár életének egyik legizgalmasabb szakasza a lengyelországi karrierje. Ahogy életének több mozzanata, úgy a *Rzeczpospolitá*ba kerülése körül is több részlet tisztázatlan. A kutatás jelenlegi állása alapján két verzióra lehet leszűkíteni a lehetőségeket. Az első, hogy az unitárius veglai Horváth Gáspár a szintén unitárius tanácsúr, Bekes Gáspár támogatója volt az erdélyi fejedelmi trónért folytatott harcban. Amikor Bekes 1575-ben vereséget szenvedett Báthory Istvánnal szemben és Lengyelországba menekült, magával vitte néhány elkötelezett hívét, így esetleg a fiatal Horváth Gáspárt is.¹⁷ A másik lehetőség, hogy valamikor az 1570-es, 1580-as évek fordulóján Báthory István jóvoltából egyenesen Erdélyből került az unitárius nemes úrfi a király unokaöccse, Báthory András mellé. Jelen állás szerint mind a két alternatíva mellett felsorakoztathatóak érvek és ellenérvek. Források hiányában azonban egyik lehetőség mellett sem foglalhatunk biztosan állást.

Lengyelországba kerülésének körülményei megnyugtatóan ugyan nem tisztázhatóak, a későbbi fejlemények azonban megerősítik, hogy Horváth Gáspár a *Rzeczpospolitá*ban a Báthory-vonalon mozgott tovább. Az 1580-as években a Báthoryakhoz való erős kötődése és kapcsolata egyértelművé vált az életében. Báthory István lengyel királyként nagy figyelmet fordított unokaöccseinek iskoláztatására, különösen a fiatal András esetében, akit a *pultuski* jezsuitáknál tanítta-

¹⁴ Kádár József: *Szolnok-Doboka vármegye monográfiája*. 1901. <http://mek.oszk.hu/04700/04755/html/240.html> (Utolsó letöltés ideje: 2019. 05. 27.)

¹⁵ Uo. <http://mek.oszk.hu/04700/04755/html/61.html> (Utolsó letöltés ideje: 2019. 05. 27.)

¹⁶ Horn Ildikó: *Hit és Hatalom. Az erdélyi unitárius nemesség 16. századi története*. Budapest, 2009, 57-77.

¹⁷ Uó: Politikusportrék János Zsigmond udvarából (Bekes Gáspár). In uó: *Tündérország útvesztői*. Budapest, 2005, 46-54.

tott.¹⁸ A király nagy gonddal válogatta össze az unokaöccse környezetébe szánt személyeket. Természetesen a számos nemzet fiait felsorakoztató körből a magyarok sem hiányozhattak. Báthory András tanulótársai között ott találjuk nagybátyja egykori ellenfele, majd hű katonája, Bekes Gáspár leszármazottait is, akiket a király szintén kiválóan oktattatott. A Bekes-fiúk először Vilnóban, majd a pułtsuki jezsuitáknál pallérozódtak.¹⁹ Közülük a legidősebb Bekes László volt, akit apja végrendelete szerint a király maga választott ki Báthory András tanulótársának.²⁰

Veglai Horváth Gáspár esetében sajnos nem állnak rendelkezésünkre hasonló források. Esetleges lengyelországi tanulmányairól egyáltalán nincsenek információink. Ez alapján nem zárható ki, hogy egyáltalán nem is tanulótársa volt Báthory Andrásnak, csupán a király által unokaöccse köré szervezett csoportba került be. Ha a tanulmányok terén nem, de felekezeti szempontból a pułtsuki tartózkodás mély nyomokat hagyott a fiatal Horváth Gáspár életében. Az ottani jezsuita környezett megtette hatását, és az ifjú unitárius (ariánus) nemes katolizált.²¹ Ahogy a későbbiekben látni fogjuk áttérése után a katolikus egyház és a jezsuita rend jelentős támogatója lett mind Lengyelországban, mind pedig a Magyar Királyságban.

Pułtsuki megismerkedésük után Horváth Gáspár hosszabb távon is Báthory András környezetében maradt. Szolgálataiért komoly megbecsülésben részesült. 1582-ben Báthory István számadáskönyve alapján 12 (magyar) forint fizetést kapott.²² Alig egy évvel később, 1583 januárjában már Báthory András szervitorai között említi a számadáskönyv. Ekkor a Pultov és Krakó közötti utazás alkalmával 10 forintot utaltak ki számára, feltehetőleg itt is Báthory András kíséretével összefüggésben.²³ Egy másik bejegyzésben, ugyancsak januárban, szintén az uralkodó

---

¹⁸ Uó: *Báthory András*, Budapest, 2002, 27–28.

¹⁹ Divéky Adorján: *A Békés család szerepe Lengyelország történetében*. A Debreceni Tisza István Tudományos Társaság I. osztályának kiadványai, IX. kötet, 2. füzet. Debrecen, 1944, 17.; A Bekes-fiak mellett tanulótársa volt még az ifjú Báthorynak Forgách Ferenc, Dóczy Gábor, Kornis Boldizsár és Jósika István is. Vö. Horn.: *Báthory András...* 29–30.

²⁰ „*Ha ü felsíge Laczkót Báthory András uramhoz akarja vitetni, legyen az üfelsíge kegyelmes akaraja.*” Vö. Békés Gáspár végrendelete 1579. november 1. Közli Barabás Samu. *Történelmi Tár*, 1891, 145–148.

²¹ *Jezsuita okmánytár I/1. Erdélyt és Magyarországot érintő iratok 1601–1606*. Sajtó alá rendezte Balázs Mihály – Kruppa Tamás – Lázár István Dávid – Lukács László. Szeged, 1995, 385. Horváth Gáspár katolizálása pontosan beleillett a Báthoryak fellépésével meginduló rekatolizációs folyamatba, amit a jezsuiták megjelenése felgyorsított. Stratégiájuk keretében a hatalom várományosait megcélözva hosszú távon igyekeztek eredményt elérni. Horváthhoz hasonlóan unitáriusból lett katolikussá a kiváló erdélyi diplomata, Kakas István is, 1594-ben pedig Kornis Gáspár fiai is a katolikus hitet választották. Vö. Horn Ildikó: *Az unitárius elit stratégiái (1575–1603)*. In uó: *Tündérország útvesztői*. Budapest, 2005, 88–101. Itt: 90–91., 94, 99.

²² Veress Endre: *Báthory István lengyel király udvari számadáskönyveinek magyar- és erdélyországi adalékai (1576–1586)*. Budapest, 1918, 174.

²³ Uo. 196.

unokaöccsének szervitoraként említik, és szolgálataiért ismét egy kisebb apanázsban részesítette a király.²⁴

Szervitori szolgálatából kifolyólag Horváth Gáspár részese volt Báthory András itáliai utazásainak is. Mint ismert, az utazások célja az volt, hogy Báthory István törökellenes ligájához megszerezzék a pápa támogatását, illetve a király unokaöccsének kiharcolják a bíborosi címet.²⁵ A fiatal bíboros-aspiráns kíséretét igyekeztek gondosan megszervezni. A csoport vezetője Stanislav Reszka (1544–1600) apát és Báthory András udvari káplánja, Jarosewski (?) lett. Mellettük kiemelt szerep hárult Orlando Pozzuolora (?), akinek a feladata az volt, hogy Báthory András olasz nyelvtudását erősítse. Rajtuk kívül még néhány érdekesebb személy érdemel figyelmet, akik Horváth Gáspár szempontjából sem hanyagolandók el. Ilyen volt Jan Skarga (?), aki a lengyel Pázmányként is ismert Piotr Skarga (1536–1612) testvére volt, Samuel Dembinsky (–1649), a krakkói *castellan* unokája, valamint talán a legfontosabb közülük: Fabian Działyński, aki a chełminski *palatinus* fia, nem mellesleg a későbbi kancellár, Jan Zamoyski (1542–1605) unokaöccse volt. A csoporttal tartott egy kisebb magyar társaság is, akik közül Dóczy Gábort kell kiemelni. Hozzájuk csatlakozott a Padovába tartó Forgách Ferenc és Cserényi Mihály, valamint a Bolognába utazó Szalánkeményi János és a szintén Rómába igyekvő Jósika István is.²⁶ Ebbe a magyar társaságba kell elhelyeznünk veglai Horváth Gáspárt. A szervitorok komoly feladatot láttak el, ugyanis az utazás alatt folyamatosan ingáztak és közvetítették az üzeneteket Báthory András, Báthory István, Bolognetti nunciusz és Reszka apát között.

Az utazás igen hosszú volt 1583 szeptembere és 1584 októbere között, több mint egy évig tartott.²⁷ A főszereplők által hátrahagyott dokumentumok közül csak a Reszka apát által készített diáriumban szerepel néhányszor veglai Horváth Gáspár neve. Igaz, ezek a visszaútra vonatkozólag szolgálnak hasznos információval. Mégis, a néhány feljegyzés alapján szinte biztos, hogy az út korábbi részében is hasonló feladatokat láthatott el. Az első adat szerint 1584 májusában érkezett vissza Rómába Horváth Gáspár a Báthory István által küldött fontosabb iratokkal és levelekkel a tarsolyában. Kísérője ekkor Lorenzo Maggio (1531–1605) jezsuita atya, a király teológusa volt.²⁸ Veglai Horváth Gáspár futártevékenysége miatt nem tudjuk biztosan, hogy ő is részt vehetett-e azon a lelkigyakorlaton, amit a szentéletű Borromeo Károly (1538–1584) celebrált a fiatal Báthory András és kísérete számára milánói tartózkodásuk alatt.²⁹

²⁴ Uo. 198.

²⁵ Horn: *Báthory...* 59. Báthory András római útjára lásd még Barlay Ö. Szabolcs: *Romon virág. Fejezetek a Mohács utáni reneszánszról*. Budapest, 1986, 156–165.

²⁶ Horn: *Báthory...* 62–63.

²⁷ Uo. 78–79.

²⁸ *Stanislai Rescii diarium 1583–1589*. Kiadja: Johannes Czubek. Krakó, 1915, 36. (A továbbiakban: *Diarium*.)

Mint ismert, a hosszúra nyúlt római tartózkodás sikeresen zárult, és Báthory András bíborosként térhetett haza Lengyelországba. A visszaúton a Magyar Királyságot is útba ejtették, ahol több olyan rokon főnemesi családnál vendégeskedett Báthory és kísérete, mint Nádasdy Ferenc és Báthory Erzsébet, Kerecsényi Judit és Dobó Ferenc. De vendégeskedtek a kíséret tagja, Dóczy Gábor édesanyjánál, Hetesi Pethe Márton váci és Fejérkövy István veszprémi püspököknél, Salm grófnál, valamint Thököly Sebestyénnél is.³⁰ Utóbbihoz 1584 októberében érkeztek meg. Késmárkról október 13-án küldték előre Krakkóba Horváth Gáspárt, hogy a kincstartóval egyeztessen a megérkezésük időpontjáról és fogadásuk előkészítéséről.³¹

A Lengyelországba való visszatérés után is hasonló futári feladatokat látott el. 1584. november 13-án Erdélybe küldik, ahova Báthory András és Reszka apát leveleit vitte a fejedelemség nemes urainak, többek között Báthory Istvánnak, Báthory Zsigmondnak, ecsedi Báthory Istvánnak, Kovacsóczy Farkasnak és Kendy Sándornak.³²

Alig egy évvel később, 1585. szeptember 14-én a Báthory András familiárisi köréről készült kimutatásban is ott találjuk a nevét, igaz, a lista végén. Veglai Horváth Gáspár egy igen vegyes összetételű, „multikulturális” társaság tagja volt, hiszen négy magyaron kívül természetesen legnagyobb részt lengyelek és litvánok, mellettük pedig néhány német, angol, olasz és orosz név volt feltüntetve. Szerepe ekkor még nem lehetett túlságosan jelentős, ugyanis neve, mint említettük, a lajstrom végén szerepelt. Mindössze egy szolgálattal volt jelen, viszont szolgálataiért cserébe 40 forintot kapott.³³

Báthory András második római útján is ott találjuk Horváth Gáspárt, ezúttal már név szerint is említve. Ekkor már komolyabb presztízse lehetett, ugyanis a listán a 17. helyen szerepelt a neve, és a magyarok közül csak a Báthory András mellé rendelt orvos, Hunyadi Ferenc előzte meg őt. A kíséretben a magyarok között ott találjuk Báthory korábbi tanuló társát, Dóczy Gábort is. Horváth és Dóczy mellett egy harmadik személy, Háportoni Forró Pál is figyelmet érdemel. Igaz, ő ekkor még csak a *pauperek* között kapott helyett. Forró Pál annak a háportoni Forró Györgynek lehetett a testvére, aki a későbbiekben Pázmány Péter egyik legodaadóbb híve és tanácsosa lett.³⁴ Horváth Gáspár szempontjából nem elhanyagolható

---

²⁹ Horn: *Báthory*.... 64.

³⁰ Uo. 78–79.

³¹ *Diarium*... 72.

³² Uo. 77.

³³ Uo. 109. A másik három magyar: Deák István, Dóczy Gábor és egy Miklós nevű ifjú.

³⁴ A feltételes mód azért indokolt, mert a kutatás jelenlegi állása szerint nem teljesen eldönthető, hogy valóban testvérek vagy távoli rokonok voltak, vagy csak névazonosságról van szó. A régebbi szakirodalom az utóbbi mellett, azaz a névegyezés mellett foglalt állást. Vö. Monok István: Háportoni Forró Pál élete és művei. In: *Quintus Curtiusnak az Nagy Sándornak, macedonok kirá-*

ez az ismeretség, ugyanis a későbbiekben Pázmánnyal igen jó viszonyt ápolt. Báthory András bíboros második követsége alkalmával is útba ejtette a Magyar Királyságot. Ez alkalommal is jelentős főnemesek és főpapok meglátogatása szerepelt a programban. Többek között a Forgách család tagjainál, Thurzó Györgynél, Thelegdy Miklósnál és Draskovich György bíborosnál is vendégeskedett a kíséret. Maga a római utazás az előzőhöz képest gyorsan és eredménytelenül ért véget, hiszen nagybátyjának halálhírére sietősen távoztak az „örök városból”, és Báthory András nem lett a *Rzeczpospolita* római követe.³⁵

A fiatal Báthory András és a környezetében élő magyarok – így veglai Horváth Gáspár – számára Báthory István halála fordulópontot jelentett. Bár a Báthory család mindent elkövetett annak érdekében, hogy a következő uralkodó is közülük kerüljön ki, végül a lengyelek Vasa Zsigmondot (1587–1632) választották meg királynak.³⁶ Az új király megválasztásával és koronázásával a „svéd vonal” erősödött meg. A *Rzeczpospolita* területére Báthory idején érkezett erdélyi magyar nemesek is döntési kényszerbe kerültek. Báthory András bíboros ugyan továbbra is az ország egyik befolyásos embere volt, mégis helyzete megváltozott. A jelek szerint fenntartotta multikulturális udvarát még warmiai püspökként is. A bíboros körül sok katona is szolgált ebben az időszakban, akik zömét a magyarok adták. Mivel azonban az akkori számadásokban kevés familiáris szerepel név szerint, Horváth Gáspárt sem találjuk közöttük. A későbbi ismeretségei alapján azonban nem zárható ki a bíboros püspök melletti jelenléte.³⁷ Talán ekkor ismerkedhetett össze az Erdélyi Fejedelemségben meghatározó szerepet játszó ruszkai Kornisokkal, valamint az ifjú Pázmány Péterrel is. Kornis Gáspár például 1586-ban járt követségben a lengyel királyválasztás miatt az országban. Kornis Zsigmond, a későbbi jelentős erdélyi tanácsúr is megfordult Báthory András udvarában.³⁸ Horváth Gáspár szempontjából ez utóbbi látogatók bírnak különleges jelentőséggel, ugyanis a Kornisokkal, mint látni fogjuk, házassága révén még rokonságba is kerül a 17. század elején.

Az 1580-as évek második fele minden bizonnyal veglai Horváth Gáspár számára a kapcsolatok építésével telt. Erre a Báthory András melletti szolgálat kiválóan alkalmas volt. Ismereteink szerint a bíboros gyakran időzött akkortájt Krakóban, így a mellette szolgálóknak is lehetősége nyílt arra, hogy találkozzanak az

---

lyának viseltetett dolgairól irattatott históriája. Debrecen, 1619. Faksimile kiadás, 39–40. Az újabb szakirodalom viszont Forró Pál és György rokonsága mellett foglal állást. Vö. Horn: *Báthory...* passim.

³⁵ *Diarium...* 132. Horn: *Báthory...* 95–97.; Barlay: i. m. 166–167.

³⁶ Gebei Sándor: *Az erdélyi fejedelmek és a lengyel királyválasztások.* Budapest, 2007, 72–74.; Horn: *Báthory...* 100–110.

³⁷ Horn: *Báthory...* 144.

³⁸ T. Orgona Angelika: *Unikornisok Tündérorságban. A ruszkai Kornisok Erdélyben (1546 k. – 1648).* Budapest, 2014, 49–51.; Horn: *Báthory...* 145.

Erdélyből érkezett növendékekkel.³⁹ Köztük az 1588-ban Krakkóba kerülő Pázmány Péterrel és novícius társaival. Bár Pázmány csak rövid ideig tartózkodott a királyi székvárosban, ez idő alatt nem zárható ki, hogy esetleg találkozott a bíborossal és a kíséretében szolgálókkal.⁴⁰ Újabb információk hiányában pusztán csak a gyanúval élhetünk, hogy hősünk ekkor ismerkedhetett össze a későbbi esztergomi érsekkel.⁴¹ Ha valóban ekkor ismerkedtek meg, akkor feltételeznünk kell, hogy Horváth Gáspár azon kevés magyarok egyike volt, aki az 1580-as években is megmaradt Báthory András mellett, hiszen a 80-as évek második felében többen is elhagyták a bíboros udvarát. Ebben alighanem az volt a döntő indok, hogy Báthory Andrásnak a nagybátyjától származó jövedelmei megcsappanása után a kisebbre szabott bíborosi udvar már nem tudott biztos jövedelemforrást biztosítani az ott szolgálóknak. A Báthoryak és a Vasa Zsigmond jelentette új irányvonal között a „hidat” egyértelműen Jan Zamoyski kancellár jelentette. A Báthory István alatt „felfutó” kancellár III. Zsigmond uralkodása idején is megőrizte pozícióit. Horváth Gáspár a jelek szerint a kancellár felé való orientációval próbálkozott előre jutni. Erre utal, hogy 1591-ben nem Báthory Andrásához, hanem Zamoyskihoz fordult levelével segítségért, a feltehetőleg szintén Lengyelországban élt testvére, Miklós halála után annak hagyatéki ügyében.⁴² Ezt követően azonban nincsenek forrásaink arra, hogy Horváth Gáspár milyen utat járt be. Feltehetőleg a Báthory-Zamoyski vonalat kihasználva igyekezett boldogulni, nem elszakadva a *Rzeczpospolita* magyar közösségétől. Mivel már szervitori szolgálata alatt is láthatuk, hogy katonáember volt, szinte biztosak lehetünk benne, hogy a katonai szolgálat felé fordult. A korábbi és kortárs példák alapján ez logikus döntés volt. A Báthory-korszakban Lengyelországba érkezett magyarok közül sokan, mint például a Bekes család tagjai, nagy dicsőséget szereztek a magyar fegyvereknek az oroszok elleni háborúban. Bekes Gábor 1580-ban már az oroszok elleni háborúban harcolt 500 magyar gyalogos és lovas élén. Sikereiért 1581 februárjában, Litvániában megkapta Owanta birtokát.⁴³ Hasonlóan a később erdélyi fejedelemmé emelkedő Székely Mózes is sikeres katonai pályát járt be.⁴⁴ Veglai Horváth

---

³⁹ Horn: *Báthory...* 146.

⁴⁰ Pázmány lengyelországi tartózkodásáról a leginformatívabb munka Öry Miklós műve, azonban még ő sem tesz említést ilyen jellegű találkozóról. Igaz, ő inkább Pázmány tanulmányaira koncentrált. Vö. Öry Miklós: *Pázmány Péter tanulmányi évei*, Piliscsaba, 2008, 48–64.

⁴¹ A későbbi jaroslawi tanulmányairól újabban Bitskey István közölt részleteket. Vö. Bitskey István: *Pázmány Péter*. Budapest, 1986, 19–23. Újabban uő: Pázmány Péter Krakkóban. In: *Bámulám a Visztulát... Krakkó a magyar művelődés történetében*. Szerk. Kovács István – Petneki Áron. Budapest, 2003, 172–182.

⁴² Veglai Horváth Gáspár levele Jan Zamoyski kancellárnak. Varsó, 1591. október 11. In: Veress Endre: Zamoysky János kancellár levelezése magyarokkal és magyarokról (1576–1605). Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár (a továbbiakban: MTAKK) MS 433. fol. 591.

⁴³ Divéky: i. m. 15.

⁴⁴ Horn: *Hit és hatalom...* 275–280.

Gáspár 1598 augusztusában már III. Zsigmond király magyar testőrségének kapitányaként bukkan fel.⁴⁵ Ezek alapján komoly katonai tapasztalat és karrier állhatott mögötte. A warmiai püspök udvarát feltételezhetőleg valamikor az 1590-es évek elején hagyhatta el. Erre utal, hogy még 1589-ben egy bizonyos szentmártonmácskási (!) Horváth Gáspár – aki minden bizonnyal azonos lehet veglai Horváth Gáspárral – Báthory András familiárisaként említve járt Báthory Zsigmond fejedelemnél követségben egy birtokátruházás ügyében.⁴⁶ Az egység, aminek 1598-ban már biztosan parancsnoka volt, egy viszonylag új alakulatként működött Lengyelországban. Megalapításáról és egyáltalán működéséről viszonylag keveset tudunk. Talán még Báthory István uralkodása alatt szervezték meg, amikor a királlyal számos erdélyi és királyságbeli nemes érkezett a *Rzeczpospolitába*. A király halála után tovább létezett, bár a magyar származásúak aránya folyamatosan csökkent benne. III. Zsigmond idején a lengyel királyi udvarban kétfajta őrséget különböztettek meg. Az egyik a testőrség, amely nemesekből állt és lovas egységként működött. A másik a hajdúságnak nevezett egység volt, amelyet gyalogos katonák alkottak. Létszámuk nem egyértelműen behatárolható. Feladatuk hivatalosan a király kíséretének ellátása volt.⁴⁷ 1598 után már egyre több adattal rendelkezünk Horváth Gáspár főkapitányi tevékenységéről. 1599-ből több nyugta maradt fenn arról, hogy a főkapitány minden hónapban kifizette az alatta szolgáló katonákat. Ezekből azt is megtudjuk, hogy veglai Horváth a hajdúságnak nevezett gyalogos alakulat kapitánya volt.⁴⁸

Veglai Horváth Gáspár karrierje a *Rzeczpospolitában* a 16-17. század fordulóján érte el a csúcát. A főkapitányi tisztsége mellett ekkor kötött házasságot régi harcostársának, Bekes Lászlónak az özvegyével, Usaly Katalinnal. Házassága nagy jelentőséggel bírt, éppen ezért erre részletesebben is kitérünk. Bekes László Bekes Gáspár fia volt. Az ifjú Báthory Andrással együtt nevelkedett, majd katonai pályára lépett. Sikeresen harcolt a jelek szerint Magyarországról is toborzott egységével. Részt vett III. Zsigmond háborúiban, védte Colmart Svédországban, a II. Miksa elleni háborúban a Bycynanál vívott csatában pedig meg is sebesült. Hadi sikerei mellett wschowai első sztarosztája és kapitánya lett, valamint udvarmesteri kinevezést is kapott.⁴⁹ III. Zsigmond elismerése jeleként karrierje csúcán Bekes Lászlót Pren, Braclaw és Chonwelen sztarosztájává nevezte ki.⁵⁰ Bekes 1597-ben

⁴⁵ Horváth Gáspár panasza III. Zsigmond királynál, 1598. augusztus 19. Veress Endre: *Monumenta Hungarica in Polonia*. MTAKK MS 477. fol. 11–12. (A továbbiakban: MTAKK MS 477.) A kapitány panaszát egy feltehetőleg délszláv felmenőkkel rendelkező katonája, Marcus Serbia tolmácsolta az uralkodónak.

⁴⁶ *Az erdélyi káptalan jegyzőkönyvei 1222–1599*. Erdélyi Történelmi Adatok VIII. 1. Közzéteszi: Bogdándi Zsolt – Gálfi Emőke. Kolozsvár, 2008, 253.

⁴⁷ Walter Leitsch: *Leben im Hof Sigismund III. von Polen*. III. kötet. Wien, 2010, 268–269.

⁴⁸ Veglai Horváth Gáspár kapitány nyugtái. MTAKK MS 477. fol. 60., 68–69., passim.

⁴⁹ Veress Endre: *Bekes Gáspár élete és levelezése 1553–1603*. MTAKK MS 427. fol. 3. (A továbbiakban: MTAKK MS 427.)

Magyarországra utazott, ahol Usaly László és Bogacsóczy Mária leányát, Usaly Katalint szerette volna feleségül kérni. Nagyszombatban kiállítottak egy házassági szerződést is. Ebben kikötötték, hogy az ifjú menyasszony hozománya hatvanezer lengyel forint lesz, Bekes halála esetén pedig a lengyel-litván jog szerint az asszony és közös gyermekeik öröklik a férj ingó és ingatlan vagyonát. A tanúk szerepét Illésházy István és Kubinyi László töltötték be.⁵¹ Az egyezés létre is jött, ugyanis egy nappal később kelt levelében Bekes már a következő év januárjában a Liptó megyei Teplán tartandó esküvőjére invitálja Miksa herceget.⁵² A herceg a jelek szerint el is fogadta Bekes invitálását, és jóindulata felől biztosította a lengyel nemes urat.⁵³ Az esküvő igen szegényes körülmények között mehetett végbe, mivel az ifjú pár kölcsönből fedezte a lakodalom költségeit. 1599 elején Usaly Katalin mostoha-testvérei, Pálffy Ilona és Erzsébet 2000 magyar forintot kölcsönöztek nekik, amiért Usaly a magyarországi birtokait adta zálogba.⁵⁴ Bekes László és Usaly Katalin alig két évig élvezhették házaseletüket. Egy bizonyos Piotr Smolik 1600-ban veglai Horváth Gáspár kapitánynak címzett leveléből értesülünk arról, hogy Bekes László Kameieniec Podolski mellett elhunyt. Levelében Smolik kéri, hogy a kapitány segítkezzen a temetésnél, ugyanis az elhunyt korábbi kívánsága az volt, hogy Vlnában temessék el.⁵⁵

Ilyen előzmények után veglai Horváth Gáspár valamikor 1601-ben vezette oltárhoz elhunyt barátja özvegyét. A korábbi házassági szerződés alapján az asszony megörökölte volt férje valamennyi ingó és ingatlan vagyonát, ami egyben Horváth Gáspárt is gazdagította. Az új férj megszerezte Bekes lengyelországi tisztségeit is. Ezek közül a Pren-i sztarosztaságot biztosan ő igazgatta tovább. Ezzel nem csak anyagilag került előnyös helyzetbe, hanem a lengyel nemesi társadalomba való integrációját is sikerült megerősítenie. Anyagi gyarapodása olyan jól sikerült, hogy a 17. század elején, 1609. augusztus 5-én litván területen, az irányítása alá tartozó preni sztarosztaság központjában, Pren városa mellett templomot alapított. A templom ellátására a közeli Bograny nevű majorságot adományozta.⁵⁶

---

⁵⁰ Divéky: i. m. 19., Bekes László levele Miksa hercegnek, amiben a katonai sikereiért kapott sztarosztaságokat is felsorolta. D. n. MTAKK MS 427. fol. 14.

⁵¹ Bekes László házassági kötelezvénye. Nagyszombat, 1597. december 25. MTAKK MS 427. fol. 109–110.

⁵² Bekes László levele Habsburg Miksa herceghez. Bécs, 1597. december 27. MTAKK MS 427. fol. 84.

⁵³ Miksa levele Bekes Lászlónak. Bécs, 1598. január 6. MTAKK MS 427. fol. 85.

⁵⁴ Österreich Staats Archiv Hofkammer, Archiv Hoffinanz Ungarn (a továbbiakban: ÖStA HKA HFU), RN. 78. Konv. 1603. június fol. 702. Kutassy János esztergomi érsek tanúsítványa, 1599. fol. 405–406.

⁵⁵ Piotr Smolik levele veglai Horváth Gáspárnak. Kameieniec Podolski, 1600. november 23. MTAKK MS 427. fol. 63.

⁵⁶ Aleksander Połujanjki: *Wedrówski po guberni augustowskiej w celu naukowym odbyte*. Varsó, 1859, 329.

Házasságával feleségének hozományaként a Magyar Királyság területén az Usaly-vagyon egy részét is sikerült megszereznie. Usaly Katalin rendkívül jó választásnak bizonyult. A rokoni szálakat figyelembe véve, veglai Horváth Gáspár egy igen jelentős társaságnak lett a tagja, bár maguk az Usalyak nem tartoztak a legjelentősebb családok közé a 16–17. század során. A Mohács utáni időszakban Veszprém vármegyében voltak a központi birtokaik, innen költöztek északabbra a török előretörésével. Usaly Péter 1551 előtt a Liptó vármegyei Likava várának várnagya (*prefektusa*) volt. I. Ferdinándnak tett szolgálataiért cserébe az uralkodó 1551-ben neki adományozta a várhoz tartozó Tepla falut 17 jobbágytelekkel.⁵⁷ Karrierje folyamatos felfelé ívelésének köszönhetően 1559-től kezdve az esztergomi érseki uradalmak adminisztrátoraként tevékenykedett.⁵⁸ Adminisztrátorságának kezdetén teplai javaira új adományt kapott,⁵⁹ 1562-ben pedig megerősítették jogaiban.⁶⁰ 1567-ben sikerült adományként megszereznie a fiágon kihalt csajági Csajághy Ferenc Csajág nevű faluját 12 házhellyel.⁶¹ 1571-ben Usaly Péter új adományt kapott Miksa királytól Teplára, azonban ekkor már felbukkan mellette egyik rokona, László is, akit a dokumentum unokaöccseként (*nepos*) jegyzett.⁶² Usaly Pétert és Lászlót az új érsek, Verancsics Antal is megtartotta hivatalukban egészen 1571-ig, amikor is Usaly Péter a Magyar Kamara tanácsosa lett. Ezt a tisztséget egy rövid kitérővel – 1573–74-ben ideiglenesen ismét az érseki javak adminisztrátora volt – egészen 1579-ben bekövetkezett haláláig töltötte be.⁶³ Kettejük közül egyértelműen Péter volt az, aki a család vagyonát megalapozta. 1574-ben Turóc, Zólyom és Liptó vármegyei birtokok ügyében született uralkodói döntés.⁶⁴ Munkájának megbecsüléseként, halála előtt nem sokkal az uralkodó elengedte adósságait.⁶⁵ Usaly Péter valamikor 1579 elején halhatott meg, ugyanis februárban már Rudolf király megerősíti az elhunyt végrendeletének rendelkezéseit, miszerint

⁵⁷ I. Ferdinánd adománya Usaly Péternek. Bécs, 1551. október 6. MNL OL, A Magyar kancelláriai levéltár, A Magyar Királyi Kancellária regisztraturája, Libri regii (a továbbiakban: A 57) II., fol. 527–528.

⁵⁸ Kenyeres István: *Uradalmak és végvárak. A kamarai birtokok és a törökellenes határvédelem a 16. századi Magyar Királyságban*. Budapest, 2008, 210.

⁵⁹ Miksa újadománya Teplára, 1559. március 28. MNL OL A 57 III., fol. 591.

⁶⁰ Miksa megerősíti Tepla adományát Usaly Péternek, 1562. augusztus 13. MNL OL A 57 III., fol. 743.

⁶¹ Miksa adománya Usaly Péternek, 1567. május 20. MNL OL A 57. III., fol. 885.

⁶² Miksa adománya Usaly Péternek, 1571. július 20. MNL OL A 57 III., fol. 987.

⁶³ Kenyeres: i. m. 210.

⁶⁴ Miksa király döntése Usaly Péter, Rakovszky János és Kubinyi Kristóf egyezségéről, Bécs, 1574. április 26. MNL OL A 57 III., fol. 1086.

⁶⁵ Usaly Péter adósságainak elengedésére vonatkozó iratok. ÖStA HKA HFU RN 38 konv. 1578. fol. 55–60.

vagyonát unokaöccsére, Lászlóra hagyta.⁶⁶ Usaly László számunkra egyelőre ismeretlen időpontban vette feleségül erdődi Pálffy István (1550–?) özvegyét, Bogacsóczy Máriát, akitől két gyermeke – ifjabb László (–1601) és Katalin (–1635?) – született.⁶⁷ Mellettük még mostohalányaiként nevelte Pálffy Ilonát és Erzsébetet is. A saját lányának kiházásítása mellett nevelt lányait is sikerült jól férjhez adnia. Pálffy Ilona Kornis Zsigmond erdélyi tanácsúr és az erdélyi katolikus elit prominens tagjának felesége lett.⁶⁸ Testvére, Erzsébet is jó házasságot kötött Daróczy Ferencsel, aki később a Szepesi Kamara adminisztrátora lett.⁶⁹

Veglai Horváth Gáspár és újdonsült felesége nem Magyarországon, hanem a *Rzeczpospolita* litvániai részén fekvő Prenben telepedett le. Magukkal vitték az özvegy Bogacsóczy Máriát is, akinek nem nyerte el tetszését a litvániai környezet, ugyanis még 1601-ben visszaköltözött a Teplán lévő kúriába.⁷⁰ Horváth Gáspár további lengyelországi szerepvállalására a katonái számára felvett fizetésekből tudunk következtetni. Ezek alapján házasságkötése után is folyamatosan szolgáltatot teljesített, mint a testőrség *praefectusa*.⁷¹ Változás talán csak az 1600-as évek elején állt be, ugyanis 1601-től kezdve egyre gyakrabban kezdett magyarországi ügyekkel foglalkozni. A századforduló környékén a felesége magyarországi javai ügyében folytatott tevékenységéről értesülünk. Ennek hátterében Usaly László 1601-ben bekövetkezett halála állt.⁷² Már 1601 májusában a Magyar Kamarához fordult, hogy az Usaly Péter és Usaly László után maradt birtokokat megszerezze.⁷³ Az ügyben Mátyás főherceg és a Kamara is mozgolódnak kezdett, ugyanis információkat kértek Usaly Péter és László javainak újraadományozásának lehetőségéről. Az dokumentumban ekkor kiemelték Horváth Gáspár érdemeit, akinek talán az iratok sietős elkészítése közben elírták a nevét, így Horváth Péterként van feltüntetve a lapokon.⁷⁴ Valószínűleg ennek nyomán folytatódott 1602 februárjában

---

⁶⁶ Rudolf rendelete Usaly Péter kamarai tanácsos végrendeletével kapcsolatban. Prága, 1579. február 8. MNL OL A 57 IV., fol 135–136.

⁶⁷ Bogacsóczy Márta 1596-ban már özvegyként szerepel. Figyelembe véve a gyerekek, különösen Katalin házassági időpontjait (1599), akkor szinte biztosan állíthatjuk: nem Pálffy István, hanem Usaly László özvegye volt. Így nem csak Nagy Iván, hanem Jedlicska Pál megállapítása is hibásnak tekinthető. Vö. Nagy Iván: *Magyarország családai. Címerekkel és nemzékrendi táblákkal*, Pest, 1857–1868. IX. kötet, 40.; Jedlicska Pál: *Eredeti részletek gróf Pálffy-család okmánytárához (1401–1653) s gróf Pálffyák élettrajzi vázlatai*, Budapest, 1910, 489.

⁶⁸ Nagy: i. m. VI. 359.

⁶⁹ Uo. IX. 76. Daróczy Ferenc jelentős szerepet játszott Giorgio Basta erdélyi hadjáratában. Az 1616-ban bekövetkezett haláláig komoly tényezője volt a Magyar Királyság politikai életének. Vö. Nagy: i. m. III. 241–242.

⁷⁰ Bogacsóczy Márta hazaköltözéséről 1601. h. n. MTAKK MS 477. fol. 76.

⁷¹ Veglai Horváth Gáspár kapitány nyugtái fizetés felvételekről. MTAKK MS 477. fol 68–69.

⁷² Nagy: i. m. XI. 416.

⁷³ Horváth Gáspár folyamodványa a kamarához, 1601. május 22. ÖStA HKA HFU RN 71 konv. 1601. szept. fol. 9–27.

Horváth Gáspár és felesége útlevéért, hogy Prenből Magyarországra utazhassanak, így személyes jelenlétükkel próbáljanak meg pozitív eredményt elérni.⁷⁵ Nem tudjuk, meddig tartózkodtak a Magyar Királyság területén, az azonban biztos, hogy a dolgok csak az év vége felé lendültek mozgásba. Ekkor már Rudolf császárhoz is eljutott az ügy, aki az erdélyi biztosokat kereste fel a lengyel kapitány érdeklődése miatt.⁷⁶ Október végén pedig a Magyar Kamara az Udvari Kamarához (*Hofkammer*) fordult egy véleményes javaslattal, amiben közölték; mivel Horváth Gáspár a lengyel király előkelő szolgája és Tepla majdhogynem jelentéktelen birtok a maga 17 jobbágytelkével, így javasolják, hogy adják meg az uralkodói hozzájárulást, és tegyenek új adományt a birtokra.⁷⁷ 1603 áprilisában az Udvari Kamara Rudolf császárhoz juttatta el Horváth Gáspár kérelmét, amit a teplai birtokok ügyében nyújtott be. Hozzá mellékeltek III. Zsigmond király előző évben kelt ajánlólevelét is.⁷⁸ 1603 júniusában már a Titkos Tanács előtt volt az ügy, ahol megerősítették a Magyar Kamara korábbi véleményét, és javasolták az uralkodói hozzájárulást.⁷⁹ Mindezek ellenére Horváth Gáspárnak júniusban újra kérvényeznie kellett felesége birtokait, ekkor már Mátyás főhercegtől. Beadványában felesége családjának hűségére és érdemeire hivatkozott, valamint mellékelte a kérdéses birtokokra vonatkozó egyezményt, miszerint felesége távollétében annak testvérei kezelték a kérdéses jószágokat.⁸⁰ Megerősítésként pedig urától, a lengyel királytól kért egy újabb ajánlólevelet, amit a király Krakóban ki is állított számára, igaz, csak augusztusban.⁸¹ Véleményem szerint ezek után már révbé ért veglai Horváth Gáspár a felesége rokonainak Teplán található birtokai megszerzésére irányuló tevékenysége. Ezt erősíti meg, hogy 1604-ben már a lutheránusoktól elvett temp-

⁷⁴ Mátyás főherceg információ-kérése a Magyar Kamarától, 1601. szeptember 3. ÖStA HKA HFU RN 71. konv. 1601. szept. fol. 9–27.

⁷⁵ Horváth Gáspár és felesége útlevele, Vilno, 1602. február 29. MTAKK MS 477. fol. 78.

⁷⁶ Rudolf császár az erdélyi biztosokhoz, 1602. október 3. ÖStA HKA HFU RN 74. konv. 1602. okt. fol. 37.

⁷⁷ A Magyar Kamara az Udvari Kamarához, Pozsony, 1602. október 27. ÖStA HKA HFU RN 78. konv. 1603. június. fol. 405–406.

⁷⁸ Horváth Gáspár kérelme a teplai Usaly-javakra, 1603. április 7. ÖStA HKA HFU RN 77. konv. 1603. április fol. 73–82.; III. Zsigmond ajánlólevelei veglai Horváth Gáspárnak. Vilna, 1602. február 23. Uo. fol. 79–80.

⁷⁹ Előterjesztés a titkos tanácshoz, 1603. június 20. ÖStA HKA HFU RN 78. konv. 1603. június fol. 396.

⁸⁰ Horváth Gáspár beadványa a főherceghez, 1603. június 20. ÖStA HKA HFU RN 78. konv. 1603. június fol. 701.

⁸¹ III. Zsigmond második ajánló levele veglai Horváth Gáspárnak. Krakó, 1603. augusztus 1. Uo. fol. 79–80.; ÖStA HKA HFU RN 77 konv. 1603. április fol. 79–80.

lomot az új birtokos – pénzt nem sajnálva – gazdagon feldíszítette és új papot is hozatott, még hozzá a jezsuitáktól.⁸²

Veglai Horváth Gáspár és újdonsült felesége törekvései a teplai birtokok megszerzéséért egybeesnek a tizenötéves háború időszakával. A kérdés ezek után adott. Milyen szerepet vállalt Horváth Gáspár az események folyamán? Lengyelországi tevékenysége miatt szinte kizárható, hogy bekapcsolódott volna a magyarországi eseményekbe. Korábbi patrónusa, Báthory András a háború kibontakozásával egyre aktívabban igyekezett a fejedelemség politikájába beavatkozni.⁸³ 1599-ben rövid ideig a fejedelmi címet is megszerezte, uralkodása azonban tragikusan végződött.⁸⁴ Hősünk ebben az időszakban, egészen pontosan 1599 novemberében fordult Zamoyski kancellárhoz, hogy értesítse, megkapta a királytól az engedélyt erdélyi útjához. Ugyanakkor további szolgálatairól is biztosította a lengyel főurat.⁸⁵ Utazásának célja nem ismert. Talán Báthory hívhatta Erdélybe a tapasztalt katonát, hogy segítse küzdelmét. Az engedélyt ehhez azonban később kapta kézhez, így szerencséjére elkerülte egykori patrónusa tragikus végzetét. Ezt követően nincsenek információink arra, hogy Horváth Gáspár kereste volna a Báthoryakkal való kapcsolatot. Annál is inkább, mert egysége 1599-ben már a Porosz Hercegségben tartózkodott.⁸⁶ Nem sokkal később pedig az irányítása alatt lévő hajdúsággal részt vett a litvániai hadjáratokban 1601 márciusa és decembere között ezer katonával.⁸⁷

Magyarországi birtokszerzései már a háború végének időszakára estek. A jelek szerint rövid királlysági tartózkodásai alatt volt lehetősége új kapcsolatok kiépítésére. Ezek közül talán az egyik legjelentősebb a Lengyelországban is érdekeltségekkel rendelkező Thurzó családdal való kapcsolat volt. A Thurzó Györggyel folytatott levelezéséből jó képet kaphatunk arról, hogy a lengyel király magyar testőrkapitánya milyen szerepet is vállalt ebben az időszakban. Az 1600-as évek elején még biztos kétlaki életet folytatott, mivel kapitányi szolgálata a lengyel királyi udvarhoz kötötte, ezért leveleit nagyrészt Krakóból címezte. Azonban az is látható, hogy egyre többet időzött Liptó vármegyei birtokán, Teplán. Horváth Gáspár egyfajta közvetítő, azaz mediátori szerepet igyekezett betölteni Magyarország és a

---

⁸² A jezsuita rend évkönyvéből. A vágatolcai misszió, 1604. In: *Jezsuita Okmánytár*. I/1. 1601–1606. Sajtó alá rendezte: Balázs Mihály – Kruppa Tamás – Lázár István Dávid – Lukács László. Szeged, 1995, 385–386.

⁸³ Horn: *Báthory...* 155–186.

⁸⁴ Mint ismert a 16-17. század fordulóján Báthory Zsigmond lemondásainak következtében újabb és újabb fejedelmek bukhattak fel. 1599-ben Báthory András bíboros lett a fejedelem, akit a Sellenberki csatavesztés után menekülésközben székely lázadók öltek meg. Vö.: Horn: *Báthory...* 227–236.

⁸⁵ Veglai Horváth Gáspár levele Jan Zamoyski kancellárnak. Varsó, 1591. október 11. MTAKK MS 433. fol. 616.

⁸⁶ Horváth Gáspár nyugtája a Poroszországban tartózkodó egysége részére. 1599. július 20. MTAKK MS 477.

⁸⁷ Horváth Gáspár részvétele a litvániai hadjáratban 1601-ben. MTAKK MS 477. fol 97.

Rzeczpospolita között. A két országból származó híreket megpróbálta megfelelő helyre eljuttatni. 1604 márciusában például közli Thurzóval, hogy nem kell újabb tatár támadástól tartaniuk, ugyanis az udvarból származó értesülései szerint a Krímből nem vonulnak újabb csapatok a törökök mellé.⁸⁸ Horváth Gáspár leveleiből megtudjuk, hogy Biccse urának is voltak érdekeltségei a *Rzeczpospolitában*, 1604-ben pedig sikerült összetűzésbe kerülnie egy helyi hatalmassággal, egy bizonyos Komoroczky úrral. Ügyében az udvarban szolgáló veglai Horváth vállalta, hogy eljár, és képviseli Thurzót.⁸⁹ Az eset komolyságát jelzi, hogy áprilisban Horváth Gáspár már arról értesíti magyarországi barátját, miszerint a király és a nemes urak a minél hamarabbi rendezés mellett vannak, és sürgetik is azt.⁹⁰ Jól mutatja a két nemes úr kapcsolatát, hogy a későbbiekben is ajánlja magát Thurzónak lengyelországi ügyeinek intézésében,⁹¹ de nem csak Thurzó, hanem Dersffy (talán Dersffy Ferenc, Thurzó Magdolna férje) ügyében is jó szívvel eljárt volna.⁹² A későbbiekben pedig egy másik, szintén Thurzó-rokonnak, Czobor Mihálynak is a közbenjárását ajánlotta.⁹³ Ebbe a körbe látszik illeszkedni az ekkor lengyelországi száműzetésben élő Illésházy Istvánnal való megismerkedése is. A jelek szerint vele is felvette a kapcsolatot és igyekezett segédkezni abban, hogy kényeszerű tartózkodását a lehető legkényelmesebbé tegyék.⁹⁴ A következő év elején a varsói szejmről is tájékoztatta a száműzetésben élő magyar urat. Illésházy feleségének még azt is megírta, hogy szerinte magyar követeket is vártak Varsóba.⁹⁵

Ezek mellett folyamatosan informálta Thurzót a lengyelországi ügyekről. 1605 szeptemberében megírta, hogy III. Zsigmond északon a svédek elleni háborúban győzelmet aratott (talán Kircholm), de a békéről még nem voltak hírei.⁹⁶ Horváth Gáspár leveleiből az is kiderül, a felek alapvetően magyarul írtak egymásnak, ugyanakkor a lengyel kapitány olyan kérdéssel fordult Thurzóhoz, hogy a fontosabb magyarországi híreket latinul írja meg neki, hogy adott esetben az eredeti levelet is be tudja mutatni az illetékeseknek, akár a királynak is.⁹⁷ Így a lengyel

⁸⁸ Veglai Horváth Gáspár Thurzó Györgynek. Krakkó, 1604. március 25. MNL OL, Magyar kincstári levéltárak, Magyar Kamara archívuma, Családi és személyi fondok, Archivum Familiae Thurzó (a továbbiakban: E 196), Nr. 495.

⁸⁹ Veglai Horváth Gáspár Thurzó Györgynek. Krakkó, 1604. március 29. MNL OL E 196 Nr. 496.

⁹⁰ Veglai Horváth Gáspár Thurzó Györgynek. Krakkó, 1604. április 29. MNL OL E 196 Nr. 497.

⁹¹ Veglai Horváth Gáspár Thurzó Györgynek. Krakkó, 1604. július 10. MNL OL E 196 Nr. 444.

⁹² Veglai Horváth Gáspár Thurzó Györgynek. Krakkó, 1604. július 29. MNL OL E 196 Nr. 499.

⁹³ Veglai Horváth Gáspár Thurzó Györgynek. Krakkó, 1605. szeptember 7. MNL OL E 196 Nr. 500.

⁹⁴ Pálffy Kata leveleskönyve. *Iratok Illésházy István bujdosásának történetéhez, 1602–1606.* Sajtó alá rendezte: Ötvös Péter. Szeged, 1991, /Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 30./, 45.

⁹⁵ Illésházy István levele Pálffy Katához. Skawina, 1605. február 7. In: *Pálffy Kata leveleskönyve...* 125.

⁹⁶ Veglai Horváth Gáspár levelei Thurzó Györgynek. Krakkó, 1605. október 18. MNL OL E 196 Nr. 501.

⁹⁷ Veglai Horváth Gáspár Thurzó Györgynek. Krakkó, 1604. július 17. MNL OL E 196 Nr. 498.

udvarban szinte első kézből értesülhettek a szomszédos országban zajló eseményekről. Ezek alapján nem csoda, hogy Horváth Gáspárnak pontos értesülései voltak Bocskai István helyzetéről. 1604-ben az idős Zamoyski kancellárhoz írott levelében a magyarok és németek közötti ellentétről számolt be. Értesülései igen pontosak voltak, ugyanis tudni vélte, miszerint az uralkodó Nyáry Pált küldte Bastához, hogy közvetítsen közte és Bocskai István között. A lázadással való felhagyásért cserébe Bocskainak még az erdélyi fejedelemséget is átengedték volna.⁹⁸ Bocskai István mozgalmához való hozzáállásáról keveset tudunk. 1605-ben Rimay Jánoshoz írott levelében arról panaszkodott, hogy lipthói birtokait hajdúk dúlták fel, és elvitték lovaikat, agarait, valamint egyéb értékeit.⁹⁹ Mivel nagyjából ebben az időszakban sikerült az Usaly-vagyon egy részét megszereznie, anyagilag mindez igen érzékenyen érinthette Horváth Gáspárt. Ezért vélhetően a fejedelem mozgalmával sem szimpatizált különösebben.

A magyarországi urakkal való levelezésben a kapcsolattartás módjára is találunk adatokat. Horváth Gáspár egyik levelében meghagyja, hogy a neki szóló leveleket Thurzó György Teplára küldje, és majd onnan a szolgálói tovább küldik az aktuális tartózkodási helyére, Lengyelországba.¹⁰⁰ Thurzó György a jelek szerint megfogadta a javaslatot, ugyanis feleségének, Czobor Erzsébetnek visszaküldte a nála lévő, Horváth által írott levelet, valamint meghagyta, hogy az ő, veglai Horváth Gáspárnak szóló levelét küldjék annak lipthói házához, ahonnan majd tovább viszik azt Krakkóba.¹⁰¹

Az 1605 és 1617 közötti időszak nehezen rekonstruálható veglai Horváth Gáspár életében. Thurzó Györgynek 1607 májusában például erdélyi hírekkel szolgált. Értesülései szerint a vajda, Rákóczi Zsigmond meghalt. Ugyan tudjuk, hogy ez a hír téves volt, mégis érdekes részletként szolgálhat. Emellett a lengyelországi udvarból, valamint a szejm megnyitására is vannak értesülései.¹⁰² A svédek elleni háborúhoz, illetve a lengyel udvarhoz kapcsolódó hírek a későbbiek során sem maradtak el. Így 1607 szeptemberében Tepláról írott levelében már a lengyel-svéd béke megkötéséről közölt híreket,¹⁰³ majd alig egy évvel később már lengyelországi birtokáról, Prenből írta meg az újabb svéd támadás hírért, aminek eredményeként a svédek kisebb litvániai területeket is elfoglaltak, illetve a környéket

---

⁹⁸ Veglai Horváth Gáspár levele Jan Zamoyskihoz Krakkó, 1604. december 14. MTAKK MS 433. fol. 663.

⁹⁹ Horváth Gáspár levele Rimay Jánoshoz. Krakkó, 1605. december 31. In: *Alsóregovai Rimay János államiratai és levelezése*. Szerk. Ipolyi Arnold. Budapest, 1887, 139–140.

¹⁰⁰ Veglai Horváth Gáspár Thurzó Györgynek. Krakkó, 1604. július 17. MNL OL E 196 Nr. 498.

¹⁰¹ Thurzó György levele Czobor Erzsébethez. Podluzánt, 1604. május 31. In: *Bethlenfalvi gróf Thurzó György levelei nejéhez, czoborszentkirályi Czobor Erzsébethez*. Közreadta: id. gróf Zichy Edmund. II. kötet. 1601–1616. Budapest, 1876, 110–111.

¹⁰² Veglai Horváth Gáspár levelei Thurzó Györgynek. Tepla, 1607. május 16. MNL OL E 196 Nr. 67.

¹⁰³ Veglai Horváth Gáspár levelei Thurzó Györgynek. Tepla, 1607. szeptember 13. MNL OL E 196 Nr. 69.

pusztították.¹⁰⁴ A Thurzóval való kapcsolata már ebben az időben sem csak a hírek áramoltatására korlátozódott. Egy alkalommal, mikor Biccse ura az észak felé való utazásáról írt, Horváth Gáspár meginvitálta magához. Birtokai közül inkább Teplát javasolta, ugyanis Párisházán lévő kúriája nagyon leromlott állapotban volt a hajdúk pusztítása miatt.¹⁰⁵ Ugyanazon év szeptemberében Horváth Gáspár is élvezhette a későbbi nádor vendégszeretét.¹⁰⁶ Kettejük szoros kapcsolatára utal, hogy 1608 elején, amikor veglai Horváth visszaindult lengyelországi birtokaira, nagyon sajnálkozott, hogy nem tudtak találkozni. Ekkor ígéretet is tett arra, ha mindent rendben talál távoli jószágain, minél hamarabb visszatér majd Magyarországra.¹⁰⁷ 1608-as lengyelországi tartózkodása a kiújuló svéd-lengyel konfliktus miatt elhúzódott. A források alapján Horváth Gáspár birtokai is fenyegetve voltak a svéd előretörés miatt. 1609 tavaszán meg is írta, hogy sok kárt szenvedtek a birtokai, de szerencsére azokat, amelyeket a háború miatt ideiglenesen elvesztett, az uralkodó visszaadta neki. Nyáron pedig a károk elhárítása lesz a fő feladata – írta –, csak azután gondolhattak a Magyarországra való visszatérésre.¹⁰⁸ Litvániai tartózkodását kihasználva ekkor alapította meg a már említett templo mot Pren mellett, valamint részt vett a Varsóban összeülő szejmen is. III. Zsigmond ekkor megerősítette egy korábbi, 1601-es adományát. Ez nagy valószínűség szerint a preni sztarosztaságra vonatkozott. Az 1609-es szejmen Horváth Gáspár szolgálatai elismeréséért lengyel indigenátust kapott III. Zsigmondtól.¹⁰⁹ A király ezt a döntését 1611-ben ismét megerősítette.¹¹⁰ Horváth Gáspárnak 1609 végére sikerült a litvániai birtokain rendezni az ügyeit, ezt követően tudott visszatérni Magyarországra. Némileg hátráltathatta utazását gyermekeinek megbetegedése, legalábbis sógorának, Daróczy Ferencnek írott levelében emiatt szabadkozott. Írásából kiderült, hogy útját Pozsony felé vette – egy rövid kitéréssel az özvegy Pálffy Katánál járt, feleségét is hátra hagyta –, hogy részese legyen annak a főúri csoportnak, amely Forgách érsekkel kívánt találkozni. Sógorát kérte, hogy neki valamilyen szállást is biztosítson, ugyanis még nem rendelkezik

¹⁰⁴ Veglai Horváth Gáspár levelei Thurzó Györgynek. Pren, 1608. augusztus 28. MNL OL E 196 Nr. 72.

¹⁰⁵ Veglai Horváth Gáspár levelei Thurzó Györgynek. Tepla, 1607. június 31. MNL OL E 196 Nr. 68.

¹⁰⁶ Veglai Horváth Gáspár levelei Thurzó Györgynek. Tepla, 1607. szeptember 17. MNL OL E 196 Nr. 70.

¹⁰⁷ Veglai Horváth Gáspár levelei Thurzó Györgynek. Tercszina, 1608. február. MNL OL E 196 Nr. 71.

¹⁰⁸ Veglai Horváth Gáspár levelei Thurzó Györgynek. Varsó, 1609. március 4. MNL OL E 196 Nr. 73.

¹⁰⁹ Horváth Gáspár lengyel indigenátusa. Varsó, 1609. június. MTAKK MS 477. fol. 249–252.

¹¹⁰ Horváth Gáspár indigenátusának és privilégiumainak megerősítése. Varsó, 1611. november 19. MTAKK MS 477. fol. 264–267.

alkalmas lakhellyel a magyar fővárosban.¹¹¹ A Daróczyval való jó viszonyát mutatja, hogy a későbbiekben is jó kapcsolatot ápoltak, és közösen utaztak ügyeik intézése végett a nádorhoz.¹¹²

Az 1610-es évek elejének forrásai alapján Horváth Gáspár egyértelműen kétlaki életet folytatott. A *Rzeczpospolitában* birtokolt sztarosztaság miatt időről időre vissza kellett térnie távoli állomáshelyére, hogy ottani feladatainak eleget tudjon tenni. Véleményem szerint valamikor az 1610-es évek első felére kell helyeznünk azt az időpontot, amikor Horváth Gáspár megvált a lengyel király magyar testőrségének kapitányságától. 1610 után ugyanis megritkult a *Rzeczpospolitába* utazásaira és tartózkodásaira utaló források száma. Bár a magyarországi forrásokban még 1613-ban is mint „*Poloniae capitaneus*” van jelen.¹¹³

Veglai Horváth Gáspár egyértelműen azok közé a magyar nemesek közé tartozott, akiknek kedvezett az 17. század elejének zavaros időszaka, így sikerült komoly politikai szereplővé válnia. Erre alkalmassá tette, hogy egy komoly lengyelországi karrier mellett mind a Magyar Királyságban, mind pedig az Erdélyi Fejedelemségben voltak érdekeltségei. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy rokoni kapcsolatai révén befolyásos katolikus köröknek volt a tagja. Ezt pedig igyekezett is kihasználni.

Miután az 1570–1580-as évek környékén hátrahagyta Erdélyt, szinte semmit sem tudunk arról, hogy milyen viszonyban volt szülőföldjével és ott maradt rokonaival. A család kevés kis birtokállományát még Lengyelországból is sikerült némileg gyarapítania. Aranyosszentmiklós település birtokjogába 1592-ben iktatták be. A faluban lévő javait azonban nem sokáig bírhatta, ugyanis 1596-ban hűtlenség vádjába esett, a birtokot Báthory Zsigmond fejedelem elkobozta 26 jobbágyával együtt, és Kornis Gáspárnak adta. Kornis pedig 1597-ben hű emberének, Szemere Jánosnak tovább adományozta.¹¹⁴ Az ügynek csak jóval később, 1616-ban lett vége. Ekkor veglai Horváth Gáspár és Kornis Zsigmond, valamint az új birtokos, Szemere János egyezményt kötöttek. Vélhetőleg felismerték, hogy a kicsiny jószág visszaszerzésére nem sok esély mutatkozik, így az egység keretében megállapodtak Szemerével, hogy 100 forint lefizetéséért cserébe lemondanak követeléseik-

---

¹¹¹ Veglai Horváth Gáspár levele Daróczy Ferenchez. Nagyszombat, 1609. december 8. MNL OL, Magánlevéltárak, Zichy család zselői levéltára (a továbbiakban: P 707), fasc. 81. NB. Nr. 1055.

¹¹² Veglai Horváth Gáspár levele Daróczy Ferenchez. Tepla, 1612. d. n. MNL OL P 707 fasc. 81. NB. Nr. 1056.

¹¹³ Magyar Kamara felirata II. Mátyáshoz veglai Horváth Gáspár új vámhely létesítésének ügyében. Pozsony, 1613. május 17. ÖStA HKA HFU RN 103. Konv. 1613. május fol. 58.

¹¹⁴ Kádár: i. m. <http://mek.oszk.hu/04700/04755/html/61.html> (Utolsó letöltés ideje: 2019. 05. 27.)

ról.¹¹⁵ A Kornis család tagjaival való üzletelés a jelek szerint a későbbiekben sem hagyott alább: 1619-ben Kornis Boldizsár (–1610) özvegyével is tető aláhozott egy kisebb üzletet, ennek részletei azonban a homályba vesznek.¹¹⁶

Ez a kisebb birtok-affér nem okozott konfliktust az időközben a magát Erdély egyik vezető familiájává kinövő Kornisokkal. Báthory Gábor viharos uralkodása alatt az erdélyi katolikus elit helyzete a korábbi időszak után cseppet sem volt biztató. A fejedelem elmozdítására szőtt terveik és az 1610-ben kudarcba fulladt széki merénylet után a legjelentősebb katolikus urak Felső-Magyarországon kerestek menedéket. Báthory bukása és Bethlen Gábor fellépése után azonban lehetőség nyílt a rendezésre az emigrációban lévő katolikus urak és a fejedelem között, miután erre mind a két félnek égető szüksége volt.¹¹⁷ Ehhez a csoporthoz igyekezett csatlakozni veglai Horváth Gáspár is. Az ekkor már három országban is birtokos, jó kapcsolatokkal rendelkező nemes úrra pedig nagy szüksége volt Bethlennek, ugyanis helyzete a korai időszakban igen instablnak számított. Országában is híján volt támogatóinak, nehéz helyzetét pedig erősítette a Magyar Királyságból jövő fenyegetés is.¹¹⁸

1613-ban Szilvássy Boldizsár fejedelmi tanácsúrnak már a katolikus menekültek és Bethlen Gábor kiegyezése után írt levelet. Üzenetében Kornis Zsigmond mellett magát is ajánlja, és kéri a bizalmát a többi tanácsúrnak, Erdélyi Istvánnak, Gyerőffy Jánosnak. Továbbá szeretné, ha az említettek Bethlen Gábornál is beajánlanák őt. Saját elmondása szerint nagy haszonnal tudna szolgálni a fejedelemnek.¹¹⁹ Mivel a válaszlevelet nem ismerjük, illetve az ismert források is hallgatnak Horváth Gáspár szerepéről, ezért a meglévő ismereteink alapján feltételezhetjük, hogy sikerült célt érnie, hiszen a katolikus elitből csak Kornisnak sikerült megőriznie a szerepét hosszútávon. Ez dolgozatunk főszereplőjének is a javára vált. Ugyanis a katolikus tanácsurak közül a legszorosabb kapcsolata Kornis Zsigmonddal volt, az ő feleségének, Pálffy Ilonának a testvére, Erzsébet Daróczy Ferencnek volt a felesége. Féltestvérük pedig Usaly Katalin volt, aki Horváth Gáspárhoz ment feleségül.

¹¹⁵ Veglai Horváth Gáspár és György egyezsége Szemere Jánossal. MNL OL, Erdélyi országos kormányhatósági levéltárak, Kolozsmonostori Konvent országos levéltára, *Protocola libri regii et stylonaria* (a továbbiakban: F 15), 1616. április.

¹¹⁶ Horváth Gáspár levele Keresztúry Katalinnak. Tasnád, 1619. március 8. Arhivele Naționale Direcția Județeană Cluj (Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága, Kolozsvár, a továbbiakban ANDJC), Fond familial Kornis, 378, nr. 250. *Acte cu caracter istoric din timpul lui Kornis Baltazar* (1601–1674).

¹¹⁷ Horn Ildikó: Önagysága merénylői. (Gondolatok egy politikai összeesküvéshez). In uő: *Tündérország útvesztői*. Budapest, 2005, 173–174.

¹¹⁸ Cziráki Zsuzsanna: Megjegyzések Erich Lassota zu Steblau 1614. évi titkos erdélyi megbízatásához. *FONS*, 2012. 3. sz. 321–361. Itt: 321–333.

¹¹⁹ Veglai Horváth Gáspár levele Szilvássy Boldizsárhoz. Kassa, 1613. november 13. Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltára (jelenleg a Román Nemzeti Levéltár kolozsvári fiókjában, ANDJC), Fond familial Bethlen din Cris, nr. 10.

Kornis egyértelműen a legnagyobb hatású és legkarizmatikusabb egyénisége volt az erdélyi katolikus elitnek. Jelentősen támogatta nem csak az erdélyi, hanem a magyarországi katolikus egyházat is. Több patronáltja is volt a jezsuita rendben, ahogy rokonai közül is került ki jezsuita páter. Befolyásának árnyoldala volt, hogy Bethlen a válságosabb időszakokban rendre rabságba vetette.¹²⁰ Horváth Gáspár erdélyi pozícióinak megszilárdítására tett erőfeszítéseiről tanúskodik Mikola János fejedelmi tanácsos, Kolozs vármegye főispánjához írott levele. Horváth ebben sajnálkozását fejezi ki, hogy elmulasztotta egy találkozásukat – ezért egyébként Kornis meg is fedte –, de el kellett utaznia lengyelországi birtokaira, ahol már három éve nem járt. Kéri ugyanakkor Mikolát, hogy támogassa a testvérét, veglai Horváth Györgyöt, akinek a helyzetén valamilyen hivatal juttatásával igen sokat segíthetne. Az ügy érdekében felhívja a tanácsúr figyelmét, hogy beszéljen Erdélyi Istvánnal, Gyerőfi Jánossal, Kornis Zsigmonddal, Sarmansághyval és Cserényi (Czereni) Farkassal. A *Rzeczpospolitá*ból való visszatérése utánra ígérte, maga is a fejedelemségbe fog utazni, hogy személyesen is beszéljen a megnevezett urakkal.¹²¹

Végigtekintve a felsorolt személyek listáján, tökéletesen kirajzolódik az erdélyi katolikus elit legjava. A felsoroltak között megtalálhatjuk azokat az urakat is, akik az alig egy évvel korábbi levélben is előkerültek. És bár a későbbiek során a felsoroltak jelentősége csökkent, ekkor még egyértelműen meghatározóak voltak a fejedelemség politikai életében.¹²² Horváth Gáspár kapcsolata e csoport felé saját erdélyi politikai súlyát is jelentősen befolyásolta. A Bethlen Gábor első hadjárataig terjedő időszakban igyekezett kihasználni pozícióit és összeköttetéseit a fejedelemségben. 1617 elején sikerült megállapodást kötnie Bánffy Judittal egy jelentősebb kölcsönről. A kezesek pedig Erdélyi István és Cserényi Farkas tanácsurak voltak.¹²³ Ugyanebben az évben elhunyt Daróczy Ferenc.¹²⁴ Özvegyének, Pálffy Erzsébetnek a Tasnád mezővárosában lévő érdekeltségei megtartásában segédkezett Kornis Zsigmonddal egyetemben.¹²⁵ Bethlen Gábor partnernek mutatkozott az ügyben,

¹²⁰ Horn: *Az erdélyi katolikus elit...* 188–191.

¹²¹ Veglai Horváth Gáspár levele Mikola Jánoshoz. Tepla, 1614. október 30. ANDJC, Fond fideicomisionar Josika, Corespondență primită de Mikola János, nr. 784.

¹²² Horn: *Az erdélyi katolikus elit...* passim; Uő: „Én creaturaim vagytok, édes híveim”. Az erdélyi elit változásai Bethlen Gábor korában. In: *Bethlen Erdélye, Erdély Bethlene*. Szerk. Dáné Veronika et al. Kolozsvár, 2014, 194.

¹²³ Veglai Horváth Gáspár egyezsége Bánffy Judittal. Gyulafehérvári konvent regesztái, 1617. április.

¹²⁴ Daróczynak 1608-ból ismert egy másolati példányban fennmaradt végrendelete. Ebben árvái és jószágai főtutorának és főgondnokának jelölte ki Horváth Gáspárt. Meghagyta, hogy amennyiben felesége újra házasodna, akkor is a későbbi kamaraelnök legyen fia, az ifjabbik Daróczy Ferenc tutora, oktatásáról pedig a jezsuiták egyik intézményében gondoskodjanak. Vö. Deregyei Daróczy Ferenc végrendelete. Közli: Péter Mihály. In: *Adalékok Zemplén-Vármegye Történetéhez*. 1902. 6. sz. 180–184. Itt: 183.

¹²⁵ MNL, Erdélyi országos kormányhatósági levéltárak, Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára, Erdélyi fejedelmi kancellária, Libri regii (F 1), 10–19. kötet, 1614–1635. sorsz. 10.22/c.; Bethlen Gábor megerősíti Horváth Gáspár, Kornis Zsigmond és Pálffy Erzsébet kiváltságait

ugyanis megerősítette Horváth Gáspár és a többi nemes birtokjogát Tasnádon. A várost két évvel később 32 000 forint zálogösszegben váltotta magához Horváth Gáspár.¹²⁶ Pénz- és birtokügyekben veglai Horváth a későbbiekben is igen aktív maradt. Mikola János tanácsúr feleségének, Kovacsóczy Zsuzsannának nyújtott segédkezet egy Náprágyi Demeter püspökkel folytatott hitelügyletben. Horváth Gáspár mint meghatalmazott járhatott el a győri püspökkel szemben.¹²⁷ Az egyes ügyek súlyát nem nagyon lehet megítélni, Horváth Gáspár mozgásteréről azonban sokat elárulnak. Birtokainak gyarapodása nem volt számottevő. Azonban a fent említett mediátori feladatai révén igyekezett pozícióját az erdélyi katolikus eliten belül megerősíteni. Magyarországi érdekeltségei miatt könnyebben tudott szerepet vállalni az Erdélyen kívüli ügyek intézésében is. Ezt, a jó tárgyaló- és érdekérvényesítő képességét próbálta meg kamatoztatni a Bethlen Gábor vezette Erdélyi Fejedelemség és a Bécsi Udvar közötti elmérgesedett helyzet lecsillapítására is. 1617-ben önként vállalkozott arra, hogy Felső-Magyarországra utazik a lázongó hajdúk lecsillapítása végett. Pázmány Péter ugyan ellátta őt instrukciókkal, de némi fenntartásokkal kezelte Horváth Gáspár sikerének lehetőségét. Felső-Magyarországon a megbízólevelét be kellett mutatnia Forgách Zsigmond főkapitánynak, és vele közösen kellett eljárnia, hogy sikerüljön a rendet helyreállítani. Az utasítás értelmében az erdélyi fejedelemmel is egyeztetnie kellett, valamint a hajdúkkal is tárgyalni.¹²⁸ Pázmány fenntartása érthető volt, ugyanis alig egy évvel korábban, érseki kinevezése előtt, még turóci prépostként az uralkodó őt küldte a térségbe a lázongó protestánsok lecsillapítására, így első kézből tapasztalhatta, hogy milyenek is a közállapotok a térségben.¹²⁹

*

Dolgozatunk első részében végigkövethettük veglai Horváth Gáspár karrierjét a kezdetektől a Magyar Királyságban való letelepedéséig. A második részben az új hazájában való szerepvállalását mutatjuk be.

Időben és térben kissé visszakanyarodva a királyság irányába, veglai Horváth Gáspár neve több érdekes esemény kapcsán is felbukkan. Ilyen volt az 1610-es évek közepén Pázmány Péter magyarországi tevékenysége, amelynek eredményeként a jezsuita páter elfoglalhatta az esztergomi érseki pozíciót. Az érsekké való kinevezésből Horváth Gáspár is kivette a részét.

Tasnád városával kapcsolatban. 1617. október 13.

¹²⁶ Bethlen Gábor, Gyulafehérvár, 1618. január 4. Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára, Josika család hitbizományi levéltára, Fasc XII., nr. 17.

¹²⁷ MNL OL F 15 XX. köt. fol. 57–59.

¹²⁸ Pázmány Péter instrukciója veglai Horváth Gáspár részére. Nagyszombat, 1617. január 3. Esztergomi Prímási Levéltár, Acta Radicalia Classis V. Nr. 106.

¹²⁹ Bitskey: i. m. 130–131.

1615-ben váratlanul meghalt Forgách Ferenc. Az így megüresedett esztergomi érseki pozícióba pedig egy hosszas küzdelemben, különböző érdekcsoportok és egyéni politikai döntések nyomán Pázmány Pétert választották ki utódjául.¹³⁰ Pázmány megválasztása során a legjelentősebb szerepet Melchior Khlesl (1552–1630) bécsi püspök játszotta, aki Forgách érsek halálával elérkezettnek látta a lehetőséget arra, hogy a Habsburg Monarchiához tartozó Magyarországra is kiterjessze politikai elképzeléseit. Reálpolitikusként biztosra kívánt menni, így kiemelt figyelmet fordított Pázmány kinevezésére. A püspök és a jezsuita páter kölcsönös egymásra támaszkodása tipikus kora újkori jelenségnek számított. Khleslnek a kül- és belpolitikai céljai megvalósítása érdekében szüksége volt megbízható emberekre az olyan fontosabb pozíciókban, mint az esztergomi érsekség. Pázmánynak pedig egy erős támogató kellett, akire patrónusként tekinthetett. Így következhetett be Pázmány életében az a korántsem gyakori, kicsit meseszerűnek ható esemény, hogy a jezsuita rendből távozását fontolgató szerzetesből egyszerre az ország prí-mása váljék.¹³¹

Khlesl és a bécsi udvari körök mellett ebben jelentős szerepet játszottak a magyarországi rendek is. A jezsuita páter érdekében közbenjáró magyar katolikus világi elit szervezője, hetesi Pethe László kamaraelnök (1612–1617) veglai Horváth Gáspár hivatali elődje volt. Pethe mellett hasonlóan fontos szerepet játszott a kamara tanácsosa, Partinger Gáspár is, aki leginkább háttértevékenységével vette ki részét a szervezkedésből. A „rejtőzködő” Partinger személyét és szerepét azonban már Lukács Lászlónak sikerült beazonosítania. Pethe László viszonylag korán, 1615 decemberében komoly erőket mozgatót meg Khleslnél – ajándékokat küldött neki Forgách hagyatékából –, hogy a külképviseleten mozdítsák elő Pázmány ügyét. Pethe 1615-ös, valamint későbbi ténykedése és kiállása Pázmány mellett nem a véletlen műve volt. A jezsuita páter ugyanis jól ismerte Pethét és családját. A kamaraelnök feleségével, Kapy Annával is kimondottan jó viszonyt ápolt. Lelki vezetője volt az asszonynak, valamint neki ajánlotta egy korábbi művét is.¹³²

Pázmány és Pethe László kapcsolata mellett fontos megemlíteni az érsekaspírás személyes hatását is. Pázmány ekkor már jól ismerte a magyarországi viszonyokat, hiszen az országban teljesített szolgálata alatt lehetősége volt összeismerkedni befolyásos személyekkel. Támogatói között olyan nemeseket találunk, mint Lippay János, Madochány János, Cziráky Mózes, Kereszthúry András, Pakay Benedek, Kittonicz János, Pathay István és Szombathelyi György. Köznemesi státusuk ellenére valamennyien országos méltóságokban voltak. Így Pázmány jelen-

---

¹³⁰ Pázmány érsekké választásának körülményeiről Tusor Péter végzett kutatásokat, amelyek eredményeit egy forrásokkal is bőségesen illusztrált kiadványban jelentette meg. Lásd Tusor Péter: *Pázmány, a jezsuita érsek*, Budapest, 2015.

¹³¹ Uo. 244–245.

¹³² Uo. 310–311.

tős támogatói körrel rendelkezett a magyar hivatali elit körében. Mellettük természetesen nélkülözhetetlen volt a „valódi” elit támogatása is. Ennek a csoportnak a tagjait a II. Mátyáshoz és Khleslhez küldött levelek aláírói között találjuk. Ide tartozott Forgách Zsigmond, Czobor Mihály, Erdődy Kristóf, Pálffy István és Bosnyák Tamás is. 1614–1615 fordulóján Pethe László mellett Esterházy Miklós, Erdődy Tamás, Hans Prainer és veglai Horváth Gáspár is azok között volt, akik kérelmezték V. Pál (1552–1621) pápától, hogy küldje vissza Pázmányt Magyarországra.¹³³ A szentatya 1615 elején kelt válaszában nyugtázta Horváth Gáspár kérését és biztosította, hogy döntésekor mindenképpen figyelembe fogja venni az egykori lengyel kapitány levelét is.¹³⁴ Horváth szerepvállalása Pázmány kinevezésében arra enged következtetni, hogy ekkor már jó ismeretségben állhattak egymással. A későbbi évek történései pedig meg is erősítik, hogy kapcsolatuk egészen Horváth haláláig jó volt.

Pázmány 1616-os érsekké való kinevezése és az utána folytatott tevékenysége elég jól ismert. Az elkövetkező években az új főpap erőteljes egyházszervező tevékenységet fejtett ki, mellette pedig politikai szempontból is az ország egyik legjelentősebb alakja lett. Érseksége alatt természetesen nem feledkezett meg az őt segítőkről és az általa alkalmasnak talált személyekről sem. Erre kiváló alkalmat nyújtott az 1618-ban összehívott koronázó országgyűlés. A Diétának számos problémát kellett orvosolnia. A legfontosabb feladata egyértelműen Ferdinánd stájerfőherceg ifjabb királlyá választása és koronázása volt. Mellette a Thurzó György 1616-os halála óta üresedésben lévő nádori hivatal és több más, *vacantiá*-ban lévő tisztség betöltésére is sort kellett kerítenie a gyűlésnek.¹³⁵ Az 1618-as országgyűlés különösen fontos volt veglai Horváth Gáspár szempontjából, ugyanis ez alkalommal kapott először meghívást a magyar Diétára, méghozzá a mágnások között.¹³⁶

Dolgozatunk szempontjából a legfontosabb kérdés a kamaraelnöki tisztség betöltése volt. A hivatal már 1617 vége óta betöltetlenül állt, ugyanis az addigi elnök, hetesi Pethe László a Bethlen Gáborral folytatott nagykarolyi tárgyalások alatt meghalt. Az esetről a Magyar Kamara viszonylag gyorsan tájékoztatta II. Mátyás királyt. A jelentés szerint Pethe László betegen tért vissza Kistapolcsányból, és november 28-án meg is halt.¹³⁷ A kamara tanácsosai gyorsan kívántak gondoskod-

¹³³ Uo. 312.

¹³⁴ V. Pál levele veglai Horváth Gáspárhoz. Róma, 1615. január 9. In: Tusor: i. m. 343.

¹³⁵ Forgách Zsigmond nádor az üresedésben lévő hivatalokra javasolt személyeket, amely hivatalok a következők voltak: dunántúli főkapitány, felső-magyarországi főkapitány, országbíró, főétekgó, főajtónálló, udvarmester és a Magyar Kamara elnöke. Forgách Zsigmond II. Ferdinánd királyhoz. Pozsony, 1618. május 21. ÖStA HHStA Ungarische Akten Comititalia Fasc. 399. fol. 392–393.

¹³⁶ Tatjana Guszarova: A 17. századi magyarországi országgyűlések résztvevői. *Levéltári közlemények*, 2005. 2. sz. 93–148. Itt: 99.

¹³⁷ Magyar Kamara II. Mátyás Királyhoz. Pozsony, 1617. november 28. ÖStA HKA Hoffinanz

ni Pethe helyettesítéséről, és még aznap javaslatot kértek az utódlásával kapcsolatban.¹³⁸ Fontos részlet a későbbi fejlemények szempontjából, hogy II. Mátyásnak már ekkor volt két jelöltje a kamaraelnökségre: az egyik Cziráky Mózes, míg a másik Horváth Gáspár.¹³⁹ Valószínűleg egyikük sem számolt azzal, hogy az elhunyt praefectus helyét viszonylag hosszú ideig nem tudják majd betölteni.

Az 1618-as Diétán az újonnan megválasztott nádor, Forgách Zsigmond nem vesztegette idejét, és hosszas beadvánnyal fordult az ifjabb királyhoz az üresedésben lévő pozíciók betöltése ügyében. Feliratában minden *vacantiában* lévő tisztségre több jelöltet is felsorolt az uralkodónak. A legfontosabbnak tartott hivatalok közül az általa korábban betöltött országbírói pozícióra például az első helyen Batthyány Ferencet javasolta, a másodikon homonnai Drugeth Györgyöt, de harmadik lehetőségként nem tartotta elképzelhetetlennek Révay Péter megválasztását sem. A nádornak a Magyar Kamara elnökségére is több elképzelése volt. Véleménye szerint a legalkalmasabb jelölt Révay Péter lett volna, de rajta kívül számításba vette Apponyi Pált is. E két személy előnyben részesült ugyan Forgáchnál, de nem tartotta kizártnak, hogy veglai Horváth Gáspár kapja meg a kamaraelnöki tisztséget, igaz, mellette Cziráky Mózeset is alkalmasnak találta a feladatra.¹⁴⁰

Forgách Zsigmond mellett Pázmány Péter is számolt azzal az eshetőséggel, hogy a Lengyelországból Magyarországra települt Horváth Gáspárt valamilyen országos pozícióhoz juttassák. Az érsek 1618 májusában II. Ferdinánd ifjabb királyhoz intézett előterjesztésében szintén benyújtott egy listát arról, hogy a fontosabb országos tisztségekre kiket tart alkalmasnak. Az érsek levelében már konkrétabb javaslatokkal állt elő. Az országbírói tisztségre homonnai Drugeth Györgyöt, a kamara praefectusának pedig veglai Horváth Gáspárt ajánlotta. Nem mellékesen Thurzó Szaniszlónak és Esterházy Miklósnak pedig a bárói cím adományozását javasolta.¹⁴¹ Mindannak ellenére, hogy az ország két legjelentősebb főméltósága is számoltartotta, illetve ajánlotta az ifjabb királynál Horváth Gáspárt, az 1618-as országgyűlésen elmaradt az új kamaraelnök kinevezése. Ennek ellenére is jelentős megtiszteltetésben volt része az egykori lengyel kapitánynak. Július 1-jén, Ferdinánd koronázásának napján ott volt a nádor szállásán, ahonnan a koronát és a koronázási jelvényeket a várba kísérték. A társaságban olyan urak kaptak helyet, mint Pakay Benedek személynök, Szántóházy Ferenc és Zay János.¹⁴² Mindezek

---

Ungarn RN. 117. Konv. 1617. november. fol. 112–113.

¹³⁸ Magyar Kamara az Udvari Kamarához. Pozsony, 1617. november 28. ÖStA HKA Hoffinanz Ungarn RN. 117. Konv. 1617. november. fol. 119.

¹³⁹ *Erdélyi Országgyűlési Emlékek*. 7. kötet. 1614–1621. Szerk. Szilágyi Sándor. Budapest, 1881, 78–79.

¹⁴⁰ Forgách Zsigmond II. Ferdinánd királyhoz. Pozsony, 1618. május 21. ÖStA HKA Ungarische Akten Comitalia Fasc. 399. fol. 392–393.

¹⁴¹ Pázmány Péter II. Ferdinánd ifjabb királyhoz. Pozsony, 1618. május 29. In: Hanuy Ferencz: *Pázmány Péter összegyűjtött levelei*. I. kötet. Budapest, 1910, 153–154.

mellett Esterházy Miklós, Illésházy Gáspár, Thurzó Szaniszló vagy éppen Pálffy Miklós és János mellett veglai Horváth Gáspárt is aranysarkantyús lovaggá avatták.¹⁴³

Mielőtt folytatnánk Horváth Gáspár rendhagyó karrierjének bemutatását, röviden ki kell térnünk arra, miként lehet, hogy a későbbi kamaraelnök ilyen illusztris társaságba került. A Magyar Királyság arisztokráciájában, mint ismert, már Mohács után is jelentős változások mentek végbe. A folyamat a hosszú török háborúval felgyorsult, és korábban ismeretlen családok jutottak bárói, majd grófi címekhez. A Bocskai István mozgalma, majd az azt követően Pázmány Péter színre lépésével meginduló katolikus visszarendeződési folyamatok újabb változásokat hoztak a királyság elitjében¹⁴⁴ Maga a folyamat ugyanakkor 1622-ben a soproni országgyűlésen tetőzött be. A Bethlen Gábor első hadjárata után összehívott Diéta, amiről alább még lesz szó, jelentette azt az új kiegyezést, ami a végső lökést adta a Magyar Királyság arisztokráciájának átalakulásához. 1616-ig Thurzó György nádornak a protestáns elit szervezése, valamint a katolikus elittel szembeni kevésbé elutasító politizálása volt irányadó. Ahogy láthattuk, 1618-ban a nádori tisztségben Thurzót követő Forgách Zsigmond feltűnése már a katolikusok újbóli megerősödésének az egyik jele volt, amit csak ideiglenesen tudott 1622-ben Thurzó Szaniszló megszakítani. 1618 és 1622 között pedig a magyar politikai színpad jelentős átalakulása is végbement. Ebben az időszakban kezdődik meg több olyan nemes felemelkedése, akik meghatározóak lesznek az elkövetkezendő évek politikájára. Legjelentősebb képviselőjük egyértelműen Esterházy Miklós volt¹⁴⁵ A folyamat végeredménye az lett, hogy 1618-tól kezdve a protestáns főurak egyre inkább háttérbe szorultak az ország irányításában, amit Bethlen Gábor első hadjárata csak ideiglenesen lassított le. Az új arisztokrata jellemzően udvarhű, katolikus, a jezsuitákkal jó viszonyt ápoló nemes lett.

Veglai Horváth Gáspár elkötelezett katolikussága, a jezsuita renddel ápoló jó viszonya, valamint Pázmány Péter hathatós támogatása révén illeszkedett be az újonnan formálódó elitbe. Ugyanakkor igyekezett nem csak abba a csoportba tar-

¹⁴² Kovachich Márton György: *Solemnia inauguralia seren ac potentiss principum utriusque sexus, qui ex stirpe Habspugo-Austriaca sacra corona in reges Hungarorum reginasque redimti sunt industria synchronorum scriptorum adumbrata.* Pestini, 1790, fol. 70–71.

¹⁴³ Uo. 74.

¹⁴⁴ Pálffy Géza: *Utak az arisztokráciába – bárói címszerzők a 16. századi Magyar Királyságban.* In: *Arisztokrata életpályák és életviszonyok.* Szerk. Papp Klára – Püski Levente. Debrecen, 2009, 9–23.; Uő: *A grófi cím a 16–17. századi Magyarországon és Erdélyben.* In: *„...éltünk mi sokáig »két hazában«...”.* *Tanulmányok a 90 éves Kiss András tiszteletére.* Szerk. Dáné Veronika – Oborni Teréz – Sipos Gábor. Debrecen, 2012, 177–191.

¹⁴⁵ Esterházy mellett azonban számos olyan nemest találunk, akik pályájának a felívelése az 1618–1620 közötti időszakban kezdődött vagy érte el a csúcát. Ilyennek tekinthetjük Alaghy Menyhértet, Drugeth Györgyöt, Ostrosich Istvánt, Apponyi Pált vagy valamivel később Zichy Pált.

tozni, ami az új érsek körül formálódott, hanem a Habsburgok felé elkötelezett nemesek táborához is csatlakozni. Továbbá személye minden bizonnyal megfelelt a bécsi udvari köröknek is, ahol ismert lehetett lengyelországi szolgálata miatt. (Nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy III. Zsigmond lengyel királynak mindkét felesége II. Ferdinánd király testvére volt.) Ezek alapján látható, hogy nem volt véletlen veglai Horváth Gáspár karrierjének felívelése a 17. század elején a Magyar Királyságban.

Visszatérve a kamaraelnökség kérdéséhez, az országgyűlésről maradt adatok alapján láthatjuk, hogy Horváth Gáspárnak jelentős, és ami még fontosabb: befolyásos támogatói voltak a Magyar Királyságban. Bár a nádor és még inkább Pázmány Péter is ajánlotta őt a pozícióra, mégsem sikerült elérni a kinevezését. Ennek elmaradása mögött a Cziráky Mózes mögött felsorakozó támogatókat kell sejteni. További érvként lehet Cziráky mellett felhozni, hogy régebb ideje élt a királyságban, és már előtte is ellátott komolyabb tisztségeket.¹⁴⁶ Mint ismert, a Magyar Kamara és annak elnöki tiszte a leginkább bizalmi pozíciók egyikének számított, így Horváth Gáspár esélyeit némileg ronthatta, hogy korábban a *Rzeczpospolitában* jelentős tisztséget töltött be, illetve Erdélyben is voltak érdeklődései. A jelek szerint a már említett 1617-es felső-magyarországi kiküldetése sem befolyásolta pozitívan Horváth Gáspár helyzetét. A kinevezés elmaradását elemezve az a lehetőség sem zárható ki, hogy a már idős és betegeskedő II. Mátyás és utódja, Ferdinánd ifjabb király között ellentét húzódott ebben a kérdésben, ezért a kinevezést elhalasztották. Mindenesetre elgondolkodtató, hogy a Magyar Kamara 1617 novembere után csak 1619. április 20-án – egy hónappal II. Mátyás halála után – készített el egy beadványt, amelyben javaslatot kért az Udvari Kamarától a kamaraelnöki tisztség betöltésére.¹⁴⁷ Erre az időszakra Horváth Gáspárnak sikerült tovább erősítenie pozícióit. 1619 januárjában őt delegálták Pakay Benedek személynök és Szentkereszthy Jakab tanácsosok mellé az 1615-ös nagyszombati egyezmény megújítása végett tartott tárgyalásokra Nagyváradra.¹⁴⁸ Fontos részlet, hogy maguk a tárgyalások nem Nagyváradon zajlottak, hanem a közeli Tasnádon, ami ekkor már veglai Horváth Gáspár birtoka volt. Az, hogy az ő birtokán lévő településen folytatták le a tárgyalásokat, számára komoly fegyverténynek minősült. A sikeres tárgyalások után a záró okiratot Nagyvárad városában írták alá március 26-án.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Cziráky Mózes 1606–1608 között a királyi korona ügyésze volt, 1613-ban pedig Thurzó György nádor mellett volt ítélmester. Vö. Fallenbüchl Zoltán: *Állami (császári királyi) tisztségviselők a 17. századi Magyarországon*. Budapest, 2002, 69.

¹⁴⁷ Magyar Kamara az Udvari Kamarához. Pozsony, 1619. április 20. ÖStA HKA Hoffinanz Ungarn RN. 118. Konv. 1619. április. fol. 149.

¹⁴⁸ Veglai Horváth Gáspár kiküldetése. 1619. január 20. ÖStA HKA Hoffinanz-Ungarn. RN. 118. Konv. 1619. január fol. 82–83.

¹⁴⁹ *Österreichisches Staatsverträge. Fürstentum Siebenbürgen (1526–1690)*. Bearb. v. Roderich Gooss. Wien, 1911, 475–476.

Ilyen előzmények után érthető, hogy elhárulhattak az akadályok Horváth Gáspár kinevezése elől, ugyanis 1619 nyarán az új király már nem tartott ellent a kinevezésében, amiben bizonyosan közrejátszott Pázmány és a nádor korábbi kiállása is. Hozzá kell tenni, hogy 1619-ben sem ment azért minden zökkenőmentesen. A kibontakozó harmincéves háború és II. Ferdinánd császárrá koronázása nyilvánvalóan elvonták a bécsi udvar figyelmét a magyarországi ügyek felől.¹⁵⁰ Ferdinánd július elején megküldte utasításait a Magyar Kamarának Horváth Gáspár kinevezésével kapcsolatban.¹⁵¹ A királyi utasításban az új kamaraelnök installációjára három embert küldtek ki: Telegdy János nyitrai püspököt, Esterházy Miklóst és Pakay Benedek személynököt.¹⁵²

Az esketésre és a beiktatásra egy nappal később, Bécsben került sor. Az esketés részleteiről sajnos nem maradtak fenn egykorú források. Rimay János és Csuty Gáspár is csak a beiktatás tényét közölte Thurzó Imrével. Rimayék megemlítik azt is, hogy a kinevezéssel egyetemben Horváth Gáspár megkapta Liptóújvár várát is, amiért tízezer forintot ajánlott a királynak.¹⁵³ Az értesülés azonban téves volt, ugyanis a várát és az uradalmat Nagymihályi Ferenc (1568/69–1620)¹⁵⁴ kamarai tanácsos kapta meg. Ellenben az uralkodó az új kamaraelnöknek 1625 forintot fizetett ki a felső-magyarországi vármegyék koronázási adójából egyfajta kárpoztálasképpen.¹⁵⁵ Az esemény fontosságát jelzi, hogy néhány nappal később Rimay és Csuty egy újabb levélben ismét felemlgették az új elnök megválasztását.¹⁵⁶

¹⁵⁰ Ferdinánd július és november vége között volt távol a császárvároستól. Ebben az időszakban testvére, Lipót főherceg látta el a helytartói feladatokat. Vö. Robert Bireley: *Ferdinand II, Counter-Reformation Emperor, 1578–1637*. Chicago, 2014, 98–105.

¹⁵¹ II. Ferdinánd a Magyar Kamarához. 1619. július 10. ÖStA HKA Hoffinanz Ungarn RN. 119. Konv. 1619. július. fol. 47.

¹⁵² II. Ferdinánd leirata veglai Horváth Gáspár installációjáról. 1619. július 10. ÖStA HKA Hoffinanz Ungarn RN. 119. Konv. 1619. július fol. 50.

¹⁵³ „... ez itt való Camara Praefectusságot Horváth Gáspár uramnak adta ő felsége; tegnap eskedteték meg Bécsbe az tiztre. Liptó Új várát is neki adák, tízezer forint anetiót ígért ő felségének az várra.” Vö. Csuty Gáspár és Rimay János levele Thurzó Imréhez. Pozsony, 1619. július 11. In: *Rimay János összes művei*. Összeállította Eckhardt Sándor. Budapest, 1955, 349–350.

¹⁵⁴ Nagymihályi Ferenc karrierje nem csak a Magyar Kamarára korlátozódott. Igaz, első ismert állomáshelye a pozsonyi hivatal volt, ahol 1597-ben titkárként bukkant felt. 1604 és 1610 között a Magyar Kancellária titkáráként tevékenykedett, azonban személyes ellentétek miatt visszatért a Kamarához, ahol 1620-ban bekövetkezett haláláig szolgált. Vö. Fazekas István: *A Magyar (Udvári) Kancellária és hivatalnokai 1527–1690 között*. Akadémiai doktori értekezés. Budapest, 2018, 310–312. Itt szeretném megköszönni Fazekas Istvánnak, hogy rendelkezésemre bocsátotta a kéziratot.

¹⁵⁵ ÖStA HKA Hoffinanz Ungarn RN. 119. Konv. 1619. július fol. 51.

¹⁵⁶ Csuty Gáspár és Rimay János levele Thurzó Imréhez. Pozsony, 1619. július 16. In: *Rimay János összes...* 352–353.

Bár viszonylag kevés adattal rendelkezünk, néhány általános megállapítást azért tehetünk Horváth Gáspár kamaraelnöki kinevezésével kapcsolatban. Látható, hogy az elnöki kinevezéshez elengedhetetlen volt egy biztos támogatói kör. Horváth esetében Pázmány támogatása megkérdőjelezhetetlen. Az érsek mellett a nádor támogatása sem zárható ki. Ezt követően már az Udvari Kamara és az uralkodó kezében volt a döntés joga. A kinevezési folyamatnak fontos részét képezte az esketés és az installáció, amiről Rimayék is megemlékeztek. A jelek szerint ehhez nem volt szükség az uralkodó személyes jelenlétére, hiszen II. Ferdinánd ekkor már úton volt Frankfurt felé, Bécsben pedig helytartóként Lipót (1586–1632) főherceget hagyta hátra. A Magyar Királyság vezetőit is csak néhány prominens főúr és főpap képviselte. Ismereteink szerint Horváth Gáspár eskütételének szövege nem maradt fenn, ami nem meglepő, hiszen a 17. századi kamaraelnökök esetében egyedül Lippay Gáspár (1649–1653) esküje vehető kézbe.¹⁵⁷

Egy 1654-ben a Magyar Kamara tanácsosai által készített jelentés megerősíti, hogy Rimayéknak tévedését, amikor Liptóújvár megszerzéséről írtak. A jelentés ugyanis számba veszi, hogy a korábbi elnökök milyen javadalmakban részesültek hivatalviselésük idején. Horváth Gáspár esetében az akkora már magvaszakadt enyingi Török család birtokából a kincstárra szállt Pápa birtokát említették. Az uradalmat hatvanezer forint fejében kapta volna meg az új praefectus, de a valóságban az ügylet nem jöhetett létre, mivel a jelentés szerint a dominium akkor idegen kézben volt. Ezért Horváth Gáspár évi kétezer forintos illetményben részesült, halála esetén pedig özvegye élete végéig ennek felét, ezer forintot kapott.¹⁵⁸ Szakály Ferenc kutatásaiból tudjuk, hogy az idegen tulajdonosok a bedeghi Nyáry család tagjai voltak. Tőlük pedig Nyáry Krisztina révén került a város az Esterházyakhoz. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy Szakály Ferenc kutatásai alapján Horváth Gáspár nem adomány miatt, hanem egy, a Magyar Kamarának adott hétezer forintos kölcsöne fejében formált jogot a városra és a hozzá tartozó uradalomra. A város és tartozékainak ügye, mint alább látni fogjuk, csak jóval Horváth Gáspár halála után, 1655-ben rendeződött.¹⁵⁹

Veglai Horváth Gáspár kinevezése és elnöksége szinte egybeesett a harmincéves háború Magyarországra is kiterjedő időszakával. Bethlen Gábor néhány hónappal később megindította első hadjáratát a királyságon keresztül, hogy megsegítse a szorult helyzetben lévő cseh rendeket. A fejedelem első hadjáratára a Magyar Királyság rendjei különbözőképpen reagáltak. A feszültségektől amúgy sem men-

---

¹⁵⁷ Lippay Gáspár kamaraelnöki beiktatásával és eskütételével kapcsolatban ÖStA Wien, AVA FHKA HKA Familienakten L 126. fol. 3–8. Idézi Pálffy Géza: *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században*, Budapest, 2015, 195.

¹⁵⁸ A Magyar Kamara tanácsosainak jelentése. Pozsony, 1654. október 5. ÖStA HKA HFU 1654. Nr. 194. fol. 17–25.

¹⁵⁹ Szakály Ferenc: Pápa a török korban. In: *Tanulmányok Pápa város történetéből. A kezdetektől 1970-ig*. Szerk. Kubinyi András. Pápa, 1994, 83.

tes társadalomban három csoport alakult ki aszerint, hogy milyen álláspontra helyezkedtek a fejedelemmel szemben. Az első csoportba a végletekig ellenállók tartoztak, a másodikba a kényszerből a fejedelem mellé állók, és végül az utolsóba azok a nemesek, akik önszántukból csatlakoztak Bethlenhez.¹⁶⁰ Az Esterházy Miklós által készített feljegyzésekből tudjuk, hogy veglai Horváth Gáspár azoknak a csoportjába tartozott, akik kényszerből csatlakoztak Bethlen Gáborhoz, mivel a Pozsony alá érkező fejedelmi csapatok elől a frissen kinevezett kamaraelnök sem tudott elmenekülni.¹⁶¹ A hozzá hasonlóan kényszerből csatlakozók nem marasztalhatók el, ugyanis amikor a fejedelem csapatai Pozsony alá értek, a királyt helyettesítő Lipót főherceg maga javasolta, hogy a kritikus helyzetben a nádor, Forgách Zsigmond akár csatlakozhat is a fejedelemhez, ha úgy látja jónak. Így a nádornak adott felhatalmazás tulajdonképpen az egész rendi nemzetre is érvényes lehet, még ha voltak is olyanok – elsősorban nyugat-magyarországi birtokosok –, akik még a felhatalmazás és tanács ellenére is a végsőkig ellenálltak, amint azt Esterházy Miklós is tette.¹⁶²

Veglai Horváth Gáspár tevékenysége a Bethlen Gáborhoz való pártolása idején nem teljesen tisztázott. Az 1619-es esztendő második feléből kevés információval rendelkezünk. Csupán egy kisebb adományt ismerünk. Horváth Gáspár – és felesége – Rudolf és II. Mátyás idején egyenlőre közelebről nem ismert szolgálataiért 13 500 Ft-ért kapta *inscriptió*ba a Szentgyörgy-bazini uradalomhoz tartozó Sárffő és Németgorub falvakat, valamint a Grozgnod nevű helyet.¹⁶³ 1620 elején feltehetőleg a fejedelem közelében volt, ugyanis március elején, amikor egy tasnádi lakos ügyében járt közben, az erdélyi fejedelem már nagyságosnak említette, illetve a „hívünk” jelzővel is kitüntette Horváth Gáspárt.¹⁶⁴ Ezek után is Kassán maradhatott, mivel a hónap végén Révay Péternek szóló levelében „öfelsege” mellől, Kassáról való hazatérésével kezdte mondanivalóját. Hosszas értekezésében beszámolt róla, hogy Behtlen követeket küldött a tárgyalások érdekében a törökhöz és a császárhoz is, akivel maga is találkozott. Ugyanakkor kérte Révayt, ha esetleg tud valamit a császár által Bethlennek küldött levél tartalmáról, jó lenne, ha azt is megírná neki.¹⁶⁵ A kamaraelnök által leírt követküldések teljességgel érthetőek, hiszen a fejedelem – a csehek megsegítését leszámítva –, sikerei csúcsára ért; mivel seregei

¹⁶⁰ Pálffy Géza: Egy elfelejtett kiegyezés a 17. századi magyar történelemben. Az 1622. évi koronázódiéta Sopronban. In: *Egy új együttműködés kezdete. Az 1622. évi soproni koronázó országgyűlés*. Szerk. Dominkovits Péter – Katona Csaba. Sopron – Budapest, 2014, 22–30.

¹⁶¹ Szalay László: *Galántai gróf Esterházy Miklós, Magyarország nádora*. I. kötet. 1586–1622. Pest, 1863, 66–67.

¹⁶² Uo. 65–66.

¹⁶³ II. Ferdinánd adománya veglai Horváth Gáspárnak. Graz, 1619. október 12. MNL OL A 57 VII. fol. 31–34.

¹⁶⁴ Bethlen Gábor. Kassa, 1620. március 5. MNL OL F 1, 10–19. kötet, 1614–1635, sorszám: 10.184.

¹⁶⁵ Veglai Horváth Gáspár Révay Péterhez. Tepla, 1620. március 25. Slovenský Národný Archív (SNA) Rod Révay, Révay Péter iratai 1610–1622, Nr. 110.

még az előző év végén Bécsset is megostromolták, a magyar nemesség java része, még ha kényszerből is, de mellette állt. Nem kevésbé fontos részlet, hogy a koronázási ékszerek is a birtokába kerültek, ő pedig választott király (*electus rex*) lett. Azonban mielőtt a nagypolitika eseményei kedvezőtlenül fordultak, sietőssé vált számára a béke.¹⁶⁶

Horváth Gáspár vélhetően 1621 közepéig Bethlen szolgálatában maradt. Ekkor már fia is ellátott bizonyos mediátori feladatokat. A februárban Nagyszombatba érkező ifjú a katonaság fizetéséről tárgyalt Bécsben.¹⁶⁷ A kamaraelnöknek és a kényszerből Bethlen mellé állt társainak II. Ferdinánd 1621 májusában meghirdetett amnesztia-rendelete adta meg a lehetőséget a folytatásra. Ennek érdekében egy bizottságot is felállítottak, amelynek tagjai Forgách Zsigmond nádor, Apponyi Pál és Jakusith György voltak.¹⁶⁸ Horváth Gáspár távozása váratlanul érthette a fejedelmet, ugyanis júniusban már az elfogatására adott parancsot.¹⁶⁹

A kamaraelnök szerepe ezek után sem volt elhanyagolható. Az amnesztia-rendelet értelmében egyre nagyobb számban tértek vissza a nemesek a király hűségére. A nádor vezette bizottság mellett Esterházy Miklós a Nyugat-Dunántúlon királyi biztosként, majd a nádor halálát követően Pozsonyban és a Csallóközben fejtett ki hasonló tevékenységet. 1621 nyarától már Horváth Gáspár kamaraelnök, Ostrosith István és Koháry Péter is Esterházy segítségére volt.¹⁷⁰ Ehhez kapcsolódik a Magyar Kamara működésének újraindulása is. Ennek részleteiről nem sokat tudunk. Ami biztos, hogy már 1621 tavaszán a Bethlennek átnyújtott békepontokban szerepelt mind a pozsonyi, mind pedig a kassai adminisztráció helyreállítása.¹⁷¹ Minden bizonnyal Horváth Gáspár érdeme lehetett, hogy a Magyar Kamara alkalmazottainak házait megóvták az 1621-ben Magyarországra érkező katonaság beszállásolásától. II. Ferdinánd Pozsony városának küldött leiratában részletesen

---

¹⁶⁶ Horváth Gáspár Révay Péternek írott levele szerint a törökhöz küldött követek, Rimay János és Károlyi Mihály a török készülődésről érkező hírek miatt lettek elküldve, ugyanis nem voltak biztosak, hogy Magyarország vagy Lengyelország felé fognak hadjáratot indítani. Rimayék török követségére lásd Újváry Zsuzsanna: Bethlen Gábor, mint választott magyar király portai politikája az oszmánok által elkövetett magyarországi sérelmek tekintetében. In: *Bethlen Gábor képmása*. Szerk. Papp Klára – Balogh Judit. Debrecen, 2013, 159–178. A török készülődésre és Bethlen lengyelországi információira lásd Gebei Sándor: Bethlen Gábor viszonya a Rzeczpospolitához (1622-ig) In: *Bethlen Gábor képmása...* 93–116.

¹⁶⁷ Bethlen Gábor Thurzó Imréhez. Nagyszombat, 1621. február 13. In: Szilágyi Sándor: *Bethlen Gábor kiadatlan politikai levelei*. Budapest, 1897, 250–252.

¹⁶⁸ Szalay László – Salamon Ferenc: *Galántai gróf Esterházy Miklós, Magyarország nádora*. Pest, 1863–1870. I. kötet. 200–201.

¹⁶⁹ Horváth Gáspár mellett más elpártolók elfogatására is parancsot adott a fejedelem. A legjelentősebbek a kamaraelnök mellett Szunyogh Gáspár, Ostrosith István és Balassa Zsigmond voltak. Vö. Bethlen Gábor Thurzó Imréhez. Kassa, 1621. június 7. In: Szilágyi: Bethlen Gábor... 318–322. Különösen: 321.

¹⁷⁰ Szalay – Salamon: i. m. 204.

¹⁷¹ Uo: 190–191.

megírták, hogy mely hivatalviselők ingatlanai mentesültek a katonaság elszállásolása alól.¹⁷²

Az év végén megkötött nikolsburgi béke értelmében mindkét oldal bizottságokat állított fel annak érdekében, hogy az egyes békepointok megvalósítását (mint például Bethlen Gábor foglálásainak visszaszolgáltatását) figyelemmel kísérjék. Dallos Miklós győri püspök elképzelései szerint három ilyen ellenőrző bizottságot kellett volna felállítani, egyet-egyet minden olyan országrészre, ahova a fejedelem hadai eljutottak. Ebben a tervek szerint veglai Horváth Gáspár is komoly szerepet kapott volna, méghozzá a Dunán-inneni részeket ellenőrző bizottságban. Mellette Hermann Frigyes kamarai tanácsos is tagja volt e bizottságnak, míg Szentkereszty Jakab tanácsos a felső-magyarországi csoportba került volna. A Dunántúlért fel- lős körbe viszont nem került egy kamarai hivatalnok sem.¹⁷³

Az 1622 nyarán megnyílt soproni országgyűlésen Horváth Gáspár is részt vett, a mágnások között kapott helyet.¹⁷⁴ Dallos Miklós későbbi feljegyzéseiből tudjuk, hogy a kamaraelnök élesen bírálta Bethlen Gábort, sőt sértő megjegyzést is tett a fejedelemre.¹⁷⁵ Ennek oka, véleményem szerint birtokainak feldúlása lehetett, illetve az a tény, hogy a fejedelemtől való elpártolása után Erdélybe sem térhetett vissza. Emellett családjának kevés kis jószágga, a legfontosabbak, Tasnád mezővárossal egyetemben, örökre elvesztek. Vélhetőleg az Erdélyből való kiszorulása miatt már 1622 elején kérelmet nyújtott be több kisebb birtokra, hogy veszteségeit valahogy ellensúlyozza.¹⁷⁶ Ilyen birtok volt például egy laszkári (Laskár) kúria, ami állítása szerint korábban az apósa birtokában volt.¹⁷⁷ Már a Diétán kárpótlásért folyamodott a Bethlen Gábor hadjárata alatt elszenvedett káraiért. Ekkor kérte Tasnád

¹⁷² II. Ferdinánd leirata Pozsony város főbírójának. Bécs, 1621. november 5. Archiv Hlavného Mesta Slovenskej Republiky, Bratislavy, Lad. 35. Nr. 19. A leirat szerint veglai Horváth Gáspár elnök, Loránth Ferenc, Hillebrandt Monoldus, Hermann Frigyes tanácsosok, Szentkereszty Jakab titkár, Partinger Gáspár számvevő és Skolek Imre regisztrátor lakásai mentesültek a beszállásolástól.

¹⁷³ Dallos Miklós győri püspöknek politikai és diplomáciai iratai (1618–1626). Közreadja Frankl Vilmos és Ráth Károly. Esztergom, 1867, 92. Megjegyzendő, hogy a két tanácsos, Hermann Frigyes és Szentkereszty Jakab is aktívan részt vett a nikolsburgi tárgyalásokon, amiért az uralkodó az 1622 nyarán tartott soproni országgyűlésen mindkettejüknek egy 300 tallér értékű aranyláncot adományozott. Vö. Pálffy: *Egy elfelejtett kiegyezés...* 42–43. Szentkereszty Jakab és Partinger Gáspár, a Magyar Kamara alkalmazottai tevékenységükért címzetes tanácsosi címet kaptak II. Ferdinándtól. MNL OL A 57. VII. fol. 107.

¹⁷⁴ Guszarova: i. m. 105.

¹⁷⁵ Dallos Miklós iratai... 132.

¹⁷⁶ A Horváth Gáspár kárpótlására utaló első ismert forrás egy, a Magyar Kancellárián az uralkodó nevében kiállított okirat. Ebből arról értesülünk, hogy Horváth Gáspár hűségéért és az emiatt elszenvedett kárai miatt kárpótlásra számíthat. ÖStA Ungarischen Akten Allgemeine Akten Fasc. 171. Konv. C fol. 110–111.

¹⁷⁷ Horváth Gáspár kérelme a laszkári kúriára. 1622. április 16. ÖStA HKA HFU RN 122 konv. 1622. április fol. 266–269.

helyett Csataj falut, valamint Gorub és Sárfő falvak felének birtokjogát.¹⁷⁸ Augusztus 4-én a korábbi szolgálataiért cserében és a tasnádi birtokát ért károk miatt az országgyűlésben ismét kérelmezte Csataj falut 3000 forintért. Úgy tűnik, folyamatos beadványai ellenére nem sikerült elérnie, hogy az uralkodó neki juttassa a kért birtokot, ugyanis még szeptemberben is benyújtott egy folyamodványt a falu ügyében, ami akkor már Ostrosith Istvánnak volt *inscribálva* 3000 forintért. Ez a jelek szerint nem nagyon zavarta a kamaraelnököt.¹⁷⁹ Valószínűleg az ügy tovább húzódott, ugyanis még 1623 végén is belefoglalták a kamaraelnök kérelmébe a Szentgyörgy-bazini uradalomhoz tartozó Gorubra és Sárfőre való igényeit.¹⁸⁰

Egy hónappal később már új beadvánnyal fordult az udvarhoz. Ekkor ismét előkerült a korábban már neki ígért pápai vár ügye. Ezúttal nem csak az erősséget, hanem annak tartozékait is kérte, valamint évi 3000 forint penzióért is folyamodott.¹⁸¹ II. Ferdinánd azonban csak a következő évben hozott határozatot a kérelmével kapcsolatban. A király utasította a Magyar Kamarát, hogy évi kétezzer forintot folyósítsanak a kamaraelnöknek mindaddig, amíg Pápát és tartozékait nem tudják átadni neki.¹⁸² A jelentős nyugat-magyarországi véghelyet végül 1623 júliusában sikerült megszereznie Horváth Gáspárnak és családjának.¹⁸³ Az év végén pedig már a királyi könyvekbe is bevezették, hogy a várost mely tartozékaival együtt kapják meg a veglai Horváthok.¹⁸⁴

A kamaraelnök birtokszerzési kísérleteivel kapcsolatban az utolsó ismert adat 1623-ból való. Akkor a nemrég elhunyt Lépes Bálint kalocsai érsek kielmanseggi kastélyát szerette volna magához váltani. Erre lehetőség kínálkozott, ugyanis az

---

¹⁷⁸ Horváth Gáspár folyamodványa. 1622. július 1. ÖStA HKA HFU RN 120 fol. 198–208. Július 12-én megerősítést kért az említett birtokok ügyében. HFU RN 123 konv. 1622. július fol. 247.

¹⁷⁹ Horváth Gáspár folyamodványa. 1622. augusztus 4. ÖStA HKA HFU RN 120 konv. 1622. augusztus fol. 200–201.

¹⁸⁰ Birtokadomány Horváth Gáspár részére. Bécs, 1623. október 15. MNL OL A 57 VII. fol. 261–263.

¹⁸¹ Horváth Gáspár folyamodványa Pápa váráért és tartozékaiért. 1622. szeptember 13. ÖStA HKA HFU RN konv. 1622. szeptember fol. 90.

¹⁸² II. Ferdinánd utasítása a Magyar Kamarának. Bécs, 1623. február 1. ÖStA HFU RN 124 konv. 1623. február fol. 3.

¹⁸³ Július 19-én még megerősítik, hogy ezúttal Horváth Gáspár fia, László kap évi 2000 forintot, amíg Pápát meg nem kapják. ÖStA HFU RN 124 konv. 1623. július fol. 120–123. Július 29-én pedig már a pápai uradalom Horváth Gáspárnak történt átadásáról állítanak ki iratot. ÖStA HFU RN 124. konv. 1623. július fol. 185–194.

¹⁸⁴ Adomány veglai Horváth Gáspár részére. Bécs, 1623. október 15. MNL OL A 57 VII., fol. 261–263. Pápa mellett Kap, Igar, Borsosgyőr és Szerecsen falvakat kapta meg a kamaraelnök.

épület Lépes saját tulajdona volt.¹⁸⁵ Valószínűleg ennek az ügynek az intézése miatt utasította vissza Thurzó Szaniszló meghívását is.¹⁸⁶ Az ilyen és ehhez hasonló folyamatok elhúzódása a kamaraelnök pozíciójának, jelentős és befolyásos ismeretségi körének tudatában némileg meglepőnek hat. Bár az ismert támogatók köre folyamatosan változott, a Thurzók viszonylag biztos helyet foglaltak el ebben a körben. György nádor halála után a helyét átvevő fiával is szívélyes viszonyt ápolhatott. Horváth Gáspár igen illusztris társaságban volt jelen Thurzó Imre 1618-ban Biccseán tartott esküvőjén.¹⁸⁷ Thurzó Imre váratlan halála után sem szakadt meg a családdal a kapcsolat. 1622-től az új nádorral, Thurzó Szaniszlóval is kapcsolatban volt. Ismeretségük talán még Bethlen Gábor környezetére vezethető vissza, hiszen az evangélikus főúr Bethlen egyik legjelentősebb támogatója volt. A kamaraelnök a soproni országgyűlés után is jó viszonyt ápolt a nádorrá választott szepesi főúrral, akinek szolgálatait is felajánlotta.¹⁸⁸ Kettejük kapcsolata hosszú távon is gyümölcsöző lett, mivel – egyelőre ismeretlen időpontban – Horváth Gáspár lánya, Ilona feleségül ment Thurzó Szaniszló fiához, Ádámhoz.¹⁸⁹

Bethlen Gábor második hadjárata volt az, ami a viszonylag nyugodt helyzetéből kimozdította Horváth Gáspárt. Márciusban Erdődy Tamás tárnokmesternek jelentette, hogy Bethlen Kassán járt, de az országgyűlés miatt gyorsan visszatért a fejedelemségbe. Nála pedig a fejedelem követe járt, aki utána Bécsbe ment tovább. A kamaraelnök szerint nem kérdés Bethlen újabb támadása, és annak célja minden bizonnyal Szilézia lenne.¹⁹⁰ Dallos Miklós feljegyzéseiből tudjuk, hogy az uralkodói körökben ismét felmerült egy esetleges lengyelországi toborzás, ahogy azt korábban Drugeth György tette. Ugyanakkor a győri püspök szerint olyan megbízható embert kell a hadak élére állítani, aki szót tud érteni velük, elkerülve a környék pusztítását. A püspök Horváth Gáspár mellett Forgách Miklóst vette számításba.¹⁹¹ Kettejük közül a kamaraelnök több szempontból sem volt alkalmas. Praefectusként Pozsonyhoz volt kötve, Esterházy Miklóstól pedig azt is tudjuk,

¹⁸⁵ Udvari Kamara a Magyar Kamarához. Bécs, 1623. május 10. ÖStA HFU RN 124 konv. 1623. május fol. 43–47. Vö. Fazekas István: Főpap és hivatalnok. Adalékok Lépes Bálint kalocsai érsek, győri adminisztrátor pályájához. In: *PRIMUS INTER OMNES. Tanulmányok Bedy Vince születésének 150. évfordulójára*. Szerk. Arató György – Nemes Gábor – Vajk Ádám. Győr, 2016, 81–108. Itt: 104.

¹⁸⁶ Veglai Horváth Gáspár Thurzó Szaniszlóhoz. Nagyszombat, 1623. május 23. MNL OL E 196, Thurzó Szaniszlóhoz írott levelek, fol. 216–217. Thurzó Szaniszlóról újabban Lengyel Tünde: Thurzó Szaniszló, a Magyar Királyság nádora (1622–1625) In: *Egy új együttműködés kezdete. Az 1622. évi soproni koronázó országgyűlés...* 79–94.

¹⁸⁷ Vachtler Albert: Thurzó Imre menyekzője. In: *Arpadia, Honi történetek zsebkönyve*. Szerk. Kovácsóczy Mihály. Kassa, 1833. Thurzó Imre biccsei lakodalmára meghívottak listája, 339–343. Itt: 342.

¹⁸⁸ Veglai Horváth Gáspár Thurzó Szaniszlóhoz. Nagyszombat, 1622. augusztus 15. MNL OL E 195, Irregesta Thurzó Szaniszlóhoz írott levelek, fol. 211–212.

¹⁸⁹ Nagy: i. m. 11. kötet, 207.

¹⁹⁰ Veglai Horváth Gáspár Erdődy Tamáshoz. Tepla, 1623. március 30. ÖStA HHStA Familien Akten Erdődy, Ladula 101, Nr. a1.

hogy ez idő tájt betegeskedett is az ekkor már idős főúr.¹⁹² Forrásaink hiányossága miatt egyelőre nem ismert, milyen szerepet játszott az újabb háborús eseményekben. Nem zárható ki, hogy már 1623-ban elkezdtek szervezni a következő évi követséget. 1624 márciusában egy Varsóból keltezett levelében a királyi udvarban (!) tett látogatásáról számolt be a kamaraelnök.¹⁹³ Feltehetőleg a varsói követség volt az utolsó nagyobb esemény, amelyen az idős főúr részt vett.

Veglai Horváth Gáspár rendhagyó karrierje 1624. július 10-én ért véget. Özvegyen hagyott felesége, Usaly Katalin ezen a napon kelt, az esztergomi káptalanhoz címzett levelében tájékoztatta a káptalan tagjait férje haláláról. Írásában kiemelte férje négy uralkodónak (Rudolf, II. Mátyás, Báthory István és III. Zsigmond) tett szolgálatait, illetve tájékoztatott arról, hogy megboldogult ura temetése július 26-án lesz a nagyszombati parochiális templomban. Ezzel együtt kérvényezte, hogy a végtisztességet adják meg számára.¹⁹⁴ Egyelőre nem tudni miért, az előre jelzett időpont helyett a temetését végül valamikor szeptember végén tartották Nagyszombatban.¹⁹⁵ Pázmány Péter egy nappal később tájékoztatta II. Ferdinándot veglai Horváth Gáspár Turócbán bekövetkezett haláláról. Pázmány – továbblépve – Cziráky Mózeset ajánlotta a megüresedett kamaraelnöki pozícióba.¹⁹⁶ Az Udvari Kamara is hamar cselekvésre szánta el magát. Alig egy héttel Horváth Gáspár halála után leiratban fordultak a Magyar Kamarához, hogy jelöljenek alkalmas személyeket a megüresedett pozícióra.¹⁹⁷

Ezzel akár pontot is tehetnének veglai Horváth Gáspár rendhagyó karrierjének a végére. Mivel azonban a halála után is több alkalommal említették a nevét, így bővebb kitekintést kell tennünk nem csak Horváth Gáspár, hanem családja utóéletére vonatkozólag is. Özvegyen hagyott felesége, Usaly Katalin nem házasodott újra. A jelek szerint aktívan kivette részét a családi vagyon megőrzéséből. 1626-ban gyermekeivel, Lászlóval, Ferencsel, ifj. Gáspárral és Zsigmonddal egyetemben kirá-

---

¹⁹¹ Dallos Miklós *iratai...* 207.

¹⁹² Esterházy Miklós veglai Horváth Gáspárhoz. Újvár, 1623. augusztus 16. MNL OL, Magyar kincstári levéltárak, Magyar (pozsonyi) kamarai levéltár, Magyar kamara regisztratúrája, Litterae ad cameram exaratae (a továbbiakban: E 41), 1623-as évkör, nr. 155.

¹⁹³ Veglai Horváth Gáspár a Magyar Kamara tanácsosaihoz. Varsó, 1624. március 14. MNL OL E 41, 1624-es évkör, nr. 56.

¹⁹⁴ Esztergomi Káptalani Levéltár, ML Lad. 96. fasc. 4. Nr. 116.

¹⁹⁵ Esterházy Miklós levele Nyáry Krisztinához. Prácsa, 1624. szeptember 25. In: Dr. Merényi Lajos: Esterházy Miklós levelei Nyáry Krisztinához, 1624–1639. I. Közlemény. *Történelmi Tár*, 1900. 20–21.

¹⁹⁶ Pázmány Péter II. Ferdinándhoz. Sellye, 1624. július 11. In: Hanuy: i. m. 397. A Pázmány által ajánlott Cziráky Mózes helyett egy évvel később Pálffy Pált nevezik ki a Kamara élére, Cziráky pedig a személynöki pozíciót fogja betölteni 1627-ben bekövetkezett haláláig. Vö. Fallenbüchl: *Allami tisztviselők...* 69., 227.

¹⁹⁷ Az Udvari Kamara leirata a Magyar Kamarához. Bécs, 1624. július 20. ÖStA HFU RN 126. konv. 1624. július fol. 173.

lyi megerősítést kapott három, Turóc vármegyei helység, Kelemenfalva és Budys falvak, valamint egy Nevolna nevű puszta birtoklásával kapcsolatban.¹⁹⁸ A birtokokkal kapcsolatos bonyodalmak a későbbiekben sem maradtak el. Az Udvari Kamara 1630-ban utasította a Magyar Kamarát, kezdjen tárgyalásokat Usaly Katalinnal, hogy a pápai uradalom részeire való igényeit adja fel.¹⁹⁹ Az ügy végül két évvel később rendeződött el Pálffy Pál kamaraelnök jóvoltából.²⁰⁰ Problémásabb helyzet alakult ki amiatt, hogy Horváth Gáspár nem csak a királyságban, hanem Erdélyben is rendelkezett némi fekvő jószággal, amit halála után természetesen felesége vett kezelésbe. 1633-ban megállapodást kötöttek az elhunyt kamaraelnök örökösösei a magyarországi és az erdélyi birtokok ügyében. Ennek értelmében – Kóly falut kiemelve – a fejedelem lesz jogosult dönteni az ottani jószágok örökösödéséről.²⁰¹

Az iratban nem szerepel veglai Horváth Ilona, aki ekkor már minden bizonnyal az 1625-ben elhunyt nádor fiának, Thurzó Mihálynak volt a felesége. Házasságukból nem született fiúgyermek, 1635-ben pedig már özvegyként említik a fiatalasszonyt.²⁰² Veglai Horváth Ilona a férje halála után a jelek szerint nem házasodott újra. Özvegyi életéről viszonylag keveset tudni. Özvegysége ellenére aktív társadalmi életet élhetett, legalábbis erről tanúskodik, hogy a fiatal Esterházy Pálnak is segítséget nyújtott, amikor egy színházi előadás során Gabriel Dietenshamer darabjában eljátszotta Judit szerepét.²⁰³ Ismereteink szerint Horváth Gáspár egyetlen leánya hosszú özvegység után, az 1660-as évek elején hunyt el.²⁰⁴

Horváth Gáspár és Usaly Katalin többi gyermekéről is viszonylag keveset tudunk. A szülők előéletét ismerve biztosak lehetünk benne, hogy gondosan iskoláztatták a gyermekeket. Erről tanúskodik, hogy a két kisebbik gyermek a Nagyszombati Jezsuita Gimnáziumban végezte tanulmányait.²⁰⁵ Az ifjabb Horváth

¹⁹⁸ Királyi megerősítés Horváth Gáspár özvegyének és fiainak. MNL OL A 57 VII. fol. 533–538.

¹⁹⁹ Az Udvari Kamara a Magyar Kamarához. Bécs, május 13. ÖStA HHStA Hoffinanz Ungarn RN. 141. Konv. 1630. május fol. 75–76.

²⁰⁰ Pálffy Pál jelentése az eset megoldásáról. ÖStA HHStA Hoffinanz Ungarn RN. 141. Konv. 1632. május fol. 22–23.

²⁰¹ Megállapodás az erdélyi és királysági birtokokról. MNL OL A 57 VIII. fol. 19–22, Kóly falu esete, fol. 21. 10. pont.

²⁰² MNL OL A 57 IX. fol. 189.

²⁰³ Knapp Éva: Gabriel Dietenshamer: Judit (Patrona Hungariae in coelos Assumpta sub schemate Victricis Triumphatricis Judith. Nagyszombat, 1649). In: *Barokk színház – barokk dráma. Az 1994. évi egi Iskoladráma és barokk című konferencia előadásai*. Szerk. Pintér Márta Zsuzsanna. Debrecen, 1997, 81.

²⁰⁴ Nagy: i. m. XI. kötet. 207.

²⁰⁵ Az intézmény számára veglai Horváth Gáspár egy kertet adományozott egyelőre ismeretlen időpontban. Frankl Vilmos: *Hazai és külföldi iskolázás a XVI. században*. Budapest, 1873, 132. Ezek alapján feltételezhető, hogy a nagyobb gyerekek is Nagyszombatban folytatták tanulmányaikat.

Gáspár a „rethorica” osztályt 1625-ben fejezte be.²⁰⁶ Majd a jelek szerint egyedülként a családjából magasabb fokú egyetemi tanulmányokat folytatott. Apja halála után két évvel, 1626-ban iratkozott be a Grazi Egyetemre, ahol logikát tanult, majd a következő évben Baccalaureus vizsgát tett.²⁰⁷ Megszerzett tapasztalatait vélhetően korai halála miatt nem sikerült hasznosítania.²⁰⁸ A legifjabb testvér, Zsigmond is a nagyszombati jezsuitáknál töltötte diákéveit. Tanulmányairól a fennmaradt adatok alapján elmondható, hogy kezdetektől fogva helyben tanult. Mindhárom gimnáziumi egységet, a syntaxist, a poeticát és a rethoricát is elvégezte 1627-ig.²⁰⁹ További tanulmányairól nincs információnk.

Veglai Horváth Gáspár a nagyobb gyermekei életét már tanulmányaik után igyekezett egyengetni. Ferenc és László már 1618-ban felbukkannak, mint étekgókok II. Ferdinánd koronázási lakomáján. A végső kiválasztás után azonban már csak László maradt.²¹⁰ Veglai Horváth László még a III. Ferdinánd koronázása utáni lakomán is jelen volt. Akkor Pázmány Péter mellett teljesített szolgálatot törülközőtartóként.²¹¹ Veglai Horváth László nagy valószínűséggel a katonai pályát választotta hivatásul. Erre enged következtetni a királyi könyvekben egy 1638-as bejegyzés, amelyben újvári lovaskapitányként Tepla mezőváros számára kért és kapott két szabad vásártartási jogot az uralkodótól.²¹² További sorsáról azonban nincsenek ismereteink. Testvérét, Ferencet az uralkodó, I. Lipót 1657-ben királyi tanácsosai közé emelte, fizetésül az ilyenkor szokásos szálláriumot jutatta.²¹³

²⁰⁶ *A nagyszombati jezsuita gimnázium diáksága. Anyakönyvi adattár (1616–1772)*. Szerk. Fazekas István – Kádár Zsófia – Kökényesi Zsolt – Ternovác Bálint. Budapest, 2019, 24. 00684 rekord. https://library.hungaricana.hu/hu/view/JezsuitaGimnaziumokDiakjai_2_Nagyszombat/?pg=23&layout=s&query=de%20vegla (Az utolsó letöltés ideje: 2019. 11. 20.)

²⁰⁷ Johann Andritsch: *Studenten und Lehrer aus Ungarn und Siebenbürgen an der Universität Graz (1586–1782)*. Graz, 1965, 54.; Varga Júlia: *Magyarországi diákok a Habsburg-birodalom kisebb egyetemein és akadémiáin, 1560–1789*. Budapest, 2004, 69.

²⁰⁸ Az ifjabb Horváth Gáspár valamikor 1635 után eshetett áldozatul egy gyilkosságnak. Ezt erősíti meg, hogy 1635-ben még Esterházy Miklós egy levelében arról tájékoztat, miszerint az ifjabb Gáspár testvérevel egyetemben Erdélybe utazott. Vö. Esterházy Miklós levele Pázmány Péterhez. 1635. április 25. Pázmány, Lippay és Eszterházy levelezése I. Rákóczi Györggyel. Közli Beke Antal. *Történelmi Tár*, 1881. 665. A gyilkosság tényére abból tudunk következtetni, hogy a nagyszombati gimnázium *matriculájába* az „Occisus” szót írták a neve mellé. Sajnos, többet egyelőre nem tudunk róla. Vö. *A nagyszombati jezsuita gimnázium diáksága...* 24. rekord. 00684. https://library.hungaricana.hu/hu/view/JezsuitaGimnaziumokDiakjai_2_Nagyszombat/?query=vegla&pg=23&layout=s (Utolsó letöltés ideje: 2019. 11. 20.)

²⁰⁹ *A nagyszombati jezsuita gimnázium diáksága...* 34. 00867. rekord. https://library.hungaricana.hu/hu/view/JezsuitaGimnaziumokDiakjai_2_Nagyszombat/?pg=33&layout=s&query=de%20vegla (Utolsó letöltés ideje: 2019. 11. 20.)

²¹⁰ Pálffy Géza: Koronázási lakomák a 15–17. századi Magyarországon. Az önálló magyar királyi udvar asztali ceremóniarendjének kora újkori továbbéléséről és a politikai elit hatalmi reprezentációjáról. *Századok*, 2004. 5. sz. 1005–1101. Itt: 1075

²¹¹ Uo. 1078. Társai ekkor Pálffy János és ifj. Bosnyák Tamás voltak.

²¹² Vásártartási jogadomány Teplának. MNL OL A 57 IX. fol. 136–137.

Az ifjú veglai Horváth Zsigmond jónak számító házasságot kötött, amikor a Héderváry családba házasodott be. Valamikor 1655 körül vezette oltárhoz Héderváry István kisebbik lányát, Zsuzsannát. Házasságuk nem tartott sokáig, a fiatalasszonyt már 1663-ban özvegyként említik, nem sokkal később pedig már Kapy Gábor felesége volt.²¹⁴

A veglai Horváth család számára 1668-ban érkezett el a vég. Az akkor már minden bizonnyal elég idős Horváth Ferenc halálával a famíliát fiágon magvaszakadt-nak nyilvánították. Azt nem tudjuk pontosan, hogy Horváth Ferenc házassága Ordódy Erzsébettel gyermektelen volt-e, vagy pedig fiatalon haltak meg a gyermekeik.²¹⁵ I. Lipót ekkor adományozta oda Majláth Miklós (–1682) királyi jogügyigazgatónak veglai Horváth Ferenc egyik *deserta* kúriáját.²¹⁶ A család többi jóságát is más családokra ruházták rá. A néhány évvel korábban gyermektelenül elhunyt legfiatalabb testvér, Zsigmond javai is az utolsó élő családtagra, Ferencre szálltak. Így halálakor a már említett Majláth Miklósnak jutó részt, leszámítva az összes jóságot, egyben adományozták el. I. Lipót a kancellárián szép karriert befutó, akkor éppen pecsétőrként tevékenykedő Dvornikovits Miklósnak (–1673) juttatta a kihalt veglai Horváth család vagyónát.²¹⁷

Ezzel az eseménnyel végérvényesen megszakadtnak tekinthetjük nem csak Horváth Gáspár rendhagyó karrierjét, hanem családja történetét is.

*

Összegzőképpen elmondható, hogy veglai Horváth Gáspár, ahogy a dolgozat címében is kiemeltük, egy rendhagyó karriert tudhatott maga mögött. Az erdélyi unitárius kismemesi családból kiindulva, a katolizálását követően nyíltak meg előtte igazán az ajtók. A *Reczpospolitában*, Báthory András udvarából kiindulva azon nemesek közé tartozott, akik István király halála után is Lengyelországban marad-

²¹³ I. Lipót veglai Horváth Ferencet tanácsosai közé emeli. Bécs, 1657. június 16. MNL OL A 57 XII. fol. 16–17.

²¹⁴ Závodszy Levente: *A Héderváry-család oklevéltára*. II. kötet. Budapest, 1922, 77–78.

²¹⁵ Veglai Horváth Ferenc és Ordódy Erzsébet házassága abban hasonlított az apjához, hogy felesége a Magyar Kamara berkeiben jelentős pozíciókat betöltő családból származott. Erzsébet apja az az Ordódy Imre, aki a 17. század közepén Draskovits János alnádora volt. Vö. Fallenbüchl: *Állami tisztségviselők...* 219.; S. Lauter Éva: *A Palatinus Regni Hungariae a 17. században*. In: *Perlekedő évszázadok. Tanulmányok Für Lajos történész 60. születésnapjára*. Szerk. Horn Ildikó. Budapest, 1993, 215–239. Itt: 226.

²¹⁶ I. Lipót adománya Majláth Miklósnak. Bécs, 1668. november 23. MNL OL A 57 XIV. fol. 263–264.

²¹⁷ A Dvornikovits Miklósnak adományozott javak listája: MNL OL A 57 XIV. fol. 256–257. Dvornikovits Miklós horvát származású nemes volt. Tanulmányait a győri jezsuitáknál végezte, majd Cziráky Ádám ítélőmester deákjai között szerepelt. 1661-től a kancellária regisztrátora és pecsétőrként tevékenykedett. Hivatali teendőit 1673-ban bekövetkezett haláláig látta el. Vö. Fazekas: *A Magyar (Udvári) Kancellária és hivatalnokai...* 255–256.

tak. Katonaként sikeres karriert tudhatott maga mögött. Jó viszonyt ápolt a kor-
szak neves lengyel politikusai közül Zamoyski kancellárral, de a királyi udvarban
is fontos szerepet játszott, magával a királlyal, III. Zsigmonddal is jó viszonyban
volt. Lengyelországi karrierjének befejezése után visszatért a Magyar Királyságba,
ahol sikeresen integrálódott a korabeli elitbe, aminek eredményeképpen 1619-ben,
ha nem is zökkenőmentesen, de a Magyar Kamara elnökévé nevezte ki az uralko-
dó. Elnöksége egybeesett a harmincéves háború első szakaszával, amiből Bethlen
Gábor fejedelem is kivette a részét, így az erdélyi érdekeltségekkel rendelkező
Horváth Gáspárnak ügyesen kellett lavíroznia annak érdekében, hogy ottani pozí-
cióit is megvédhesse. Életére és karrierjére a „rendhagyó” jelző mellett talán a leg-
jellemzőbb a közvetítő szerep volt, amit igyekezett legjobb tudása szerint ellátni.
Több diplomáciai küldetésben és béketárgyaláson is részt vett, ezzel mintegy medi-
átori szerepet vállalt a Habsburg Monarchia és benne Magyarország, valamint
Erdély és Lengyelország között.

BÁLINT KÁROLYI

AN UNUSUAL CAREER

The life of Gáspár Horváth of Vegla, the President of the Hungarian Chamber

One of the most important institution of the Kingdom of Hungary was the Royal Chamber in Pressburg. The royal grace choose Gáspár Horváth of Vegla as the head of this institution, who remained the Praefectus until his death. Gáspár Horváth went to the Kingdom of Poland from a Transylvanian Unitarian family, where he served Cardinal András Báthory at first, and accompanied him to Rome twice. After the fall of the Báthory family he was the captain of the bodyguards of Zygmunt III for nearly twenty years. At the beginning of the 1600s, the idea of moving to Hungary arose, which finally took place a decade later. He established good political connections with the Transylvanian Catholic elite, and he was also trusted by Gábor Bethlen until 1619. Among the leading politicians of the Kingdom of Hungary, he also maintained friendship with Péter Pázmány and the Palatine, György Thurzó. The circumstances of his appointment as president of the Chamber are pointing out to that the selection of the head of the most important monetary institution of the state led to serious political struggles in the era.

